

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

Б. А. Дадашев, О. І. Гриценко

КРЕДИТНІ СПІЛКИ В УКРАЇНІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2010

УДК 336.773(477)(075.8)

ББК 65.26я73

Д 14

*Гриф наданий
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-9714 від 30.11.2009.)*

Рецензенти:

Балацький О. Ф. — доктор економічних наук, професор Сумського державного університету;

Михайлова Л. І. — доктор економічних наук, професор Сумського національного аграрного університету;

Сало І. В. — доктор економічних наук, професор ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України».

Дадашев Б. А., Гриценко О. І.

Д 14 Кредитні спілки в Україні: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 112 с.

ISBN 978-611-01-0078-6

Посібник підготовлений з врахуванням вимог Болонської декларації. Мета видання — ознайомити студентів з організаційно-економічними і правовими основами створення та функціонування кредитних кооперативів, дати їм теоретичні знання та практичні навички щодо фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання через залучення коштів кредитних спілок, необхідних для прийняття рішень і здійснення господарської діяльності в сучасних умовах господарювання.

Призначений для студентів економічних спеціальностей усіх форм навчання.

УДК 336.773(477)(042.3)

ББК 65.26я73

ISBN 978-611-01-0078-6

© Дадашев Б. А., Гриценко О. І., 2010

© Центр учбової літератури, 2010

ЛЕКЦІЯ 1

ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

- 1.1. Передумови виникнення кредитної кооперації та їх історичні аспекти.
- 1.2. Місце та роль кредитних спілок у системі фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання.

1.1. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ ТА ЇХ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

За 150 років свого існування сільська кредитна кооперація пройшла важкий шлях еволюції. У кожній державі вона відрізнялася специфічними ознаками та різноманітністю форм. Батьківщиною кооперативного руху вважається Західна Європа. Передумовою виникнення цього руху став економічний та соціальний прогрес у сільському господарстві. У XIX ст. процес виникнення сільських кооперативів, створених населенням, яке проживає в сільській місцевості за власною ініціативою та в своїх інтересах, стимулював потребу в забезпеченні стабільних зв'язків дрібного та середнього селянства з ринком сільськогосподарської продукції.

Підвищення товарності сільського господарства та збільшення виробництва продуктів харчування знаходилося у прямій залежності в першу чергу від виробничого кредитування господарств. Збільшенню потреби сільгоспвиробників в кредитах також сприяли:

- збільшення грошової частини оподаткування відносно розміру існуючих раніше натуральних податків;
- необхідність переходу до інтенсивних систем господарювання від зернового виробництва до тваринництва;
- скорочення доходів від збуту продукції в результаті зниження та відміни митних зборів на ввезення дешевого продовольства з США, Канади, Росії та інших держав.

Позичити кошти можна було у багатого сусіда в селі. Але сільські багатії мали незначний капітал та діяли ізольовано від міського фінансового ринку, що збільшувало їх монополізм. Ця обставина сприяла пошуку такої форми кредитної установи, яка б знаходилася поруч з селянином та була порівняно недорогою. Родоначальниками кредитної кооперації в Німеччині були Герман Шульце та Фрідріх Райффайзен.

Ф. Райффайзен розробив та реалізував на практиці ідею організації сільських кредитних кооперативів на підставі принципів, які надалі стали основою діяльності Міжнародного кооперативного альянсу.

Серед них такі:

- відсутність вступних та пайових внесків;
- спільна необмежена відповідальність за обов'язками кооперативу;
- видача позики тільки членам товариства і тільки на виробничі потреби;
- обмежена кількість позичальників;
- робота членів правління на громадських засадах;
- заборона участі в інших товариствах;
- намагання здешевити позики.

Отже, досвід його роботи виявився дуже успішним і за кілька років поширився на всю Європу, зокрема Росію, Україну, а також США, Японію та інші країни. У подальшому життя вносило свої корективи в принципи організації сільських кредитних кооперативів.

Сьогодні в Німеччині діє біля 2,5 тис. кредитних кооперативів з більш ніж 14,5 млн. членів та 30 млн. клієнтів. В Україні вони не набули масового поширення. З 600 зареєстрованих кредитних спілок діють 375, з яких лише 121 входить в Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ).

Вивчення досвіду роботи сільських кредитних кооперативів у різних державах світу дозволяє зробити певні узагальнення. Найкращі досягнення можуть бути впроваджені в Україні, де кредитна кооперація тільки починає відроджуватися. Наведемо окремі моменти цього досвіду.

1. Кредитні кооперативи створювалися в той час, коли для цього існувала потреба в дрібному кредиті.

2. Перевага кооперативів полягає в їх спроможності зменшувати витрати кредиторів та позичальників, а також неплатежі за боргами кооперативу.

3. Виникнення кредитних кооперативів в основному з ініціативи самих селян супроводжувалося прийняттям відповідних законодавчих актів, які сприяли їх розвитку та поступовому скороченню державної підтримки.

4. У країнах, де сільські кредитні кооперативи займалися винятково кредитуванням, ігноруючи інші потреби обслуговування селян, вони швидко втрачали можливість вести бізнес самостійно.

5. Еволюція кредитної кооперації у світі починалася зі створення первинних сільських кредитних кооперативів. Збільшення їх зумовило формування регіональних кредитних організацій, які обслуговували фінансові потреби кооперативів.

6. Кредитні кооперативи спочатку утворювалися як сільські, однак потім обслуговували підприємства та інші сектори економіки.

Сьогодні суб'єкти господарювання повинні проводити роботу зі створення кредитних спілок. Їх діяльність дозволить забезпечити кредитування особистих підсобних господарств, що у свою чергу поліпшить умови їх становлення та розвитку, сприятиме збільшенню обсягів виробництва продукції.

Фінансово-кредитна кооперація — найбільш поширена форма кооперації у світі. Кооперативні банки, ощадно-позичкові та кредитні кооперативи і товариства, кредитні спілки та інші кооперативні фінансово-кредитні установи не тільки набули широкого розвитку в світовому господарстві, а й займають важливе місце у фінансово-кредитних системах багатьох країн світу. Водночас в Україні необхідно прийняти нові нормативні документи, які б регламентували діяльність кредитних спілок. Ці документи повинні узгоджуватися між собою та з чинним законодавством.

Однією з причин фінансової кризи в більшості суб'єктів господарювання поряд з факторами, які мають об'єктивний характер, є недостатність власних оборотних коштів, неефективне використання основних, оборотних і трудових ресурсів, прибутку.

Без кредитної кооперації процес становлення та розвитку кооперації у багатьох країнах був би не тільки надзвичайно складним, а часто й неможливим. Тому слід розвивати кредитну кооперацію, яка здатна сконцентрувати значні внутрішні фінансові ресурси держави і спрямувати їх на розвиток системи споживчої кооперації і, що найголовніше, її соціальної бази — дрібних виробників та споживачів. Крім того, ідея фінансово-кредитної кооперації надзвичайно проста і зрозуміла для пересічних громадян.

Перші відомості про утворення кооперативів з метою взаємного кредитування з'явилися у 50-х роках XIX ст. Саме тоді внаслідок прискореного промислового розвитку проблеми нестачі коштів виникали не тільки у підприємців, а й у певних груп приватних осіб. Переважно це були громади, об'єднані виробничими, професійними чи соціальними інтересами, які не мали змоги взяти кредити у банках.

На нашу думку, напрям споживчого кредитування впливає не тільки на соціальний захист населення, покращення його добробуту, а й на макроекономіку, зокрема на зростання купівельної спроможності населення (активізація торгівлі, збільшення виробництва).

Переваги кредитного кооперативу:

- позичальники можуть отримати кредити за меншими процентними ставками, а вкладники – більший процент за своїми заощадженнями;
- кредитний кооператив знаходиться безпосередньо на місці функціонування підприємства;
- можливість розпоряджатися невеликими вкладками та кредитами;
- підвищення матеріальної зацікавленості членів кооперативу в результатах своєї праці;
- підвищення соціального становища вкладників.

Однією з найбільш серйозних проблем у сучасній кредитній справі, зокрема в діяльності кредитної спілки, є залучення та підтримка достатнього обсягу капіталу, забезпечення його послідовного збільшення. Крім того, в Україні кредитна спілка визнана не кооперативом, як в інших країнах, а громадською організацією, що створює певні проблеми при відродженні цієї форми кредитної кооперації (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Аналіз факторів створення кредитних спілок в Україні

Можливості	Загрози
Кредитні спілки мають статус неприбуткових організацій	Можливість втрати неприбуткового статусу
Ідея сприйнята українським суспільством і буде поширюватися	Залежність погашення кредиту від факторів, що не залежать від менеджера, наприклад, втрата здоров'я або звільнення з роботи

Створена Національна асоціація кредитних спілок України	Необхідність узгодження чинного законодавства
Зарубіжні проекти можуть реально підтримати розвиток руху кредитних спілок	Необхідність підтримки держави
Оздоровлення фінансового стану підприємств, покращення добробуту членів кредитної спілки	Слабка ринкова позиція

Кредитна спілка — це добровільне об'єднання на основі членства фізичних та юридичних осіб, які проживають та (або) здійснюють діяльність в сільській місцевості для спільного накопичення коштів та надання позик один одному на засадах взаємодопомоги.

Мета кредитної спілки — за допомогою надання доступних кредитів забезпечити умови для ефективної діяльності господарств, які належать її членам, а також послуг із зберігання особистих заощаджень членів кооперативу. У зв'язку з тим, що діяльність кредитного кооперативу має споживчий характер, кредити надаються тільки членам кооперативу. Кредитний кооператив не може надавати послуги фізичним та юридичним особам, які не беруть участь в кооперативі, що обов'язково фіксується в його статуті.

Кредитна спілка утворюється та здійснює свою діяльність на основі таких принципів кооперативного руху:

- добровільність вступу до кооперативу та свобода виходу з нього;
- утворення спілки за територіальною ознакою;
- відкритий прийом нових членів, які мають інтереси, що відповідають меті та завданням кооперативу;
- самостійність та самокерованість;
- право участі членів в будь-яких видах діяльності, в тому числі в управлінні кооперативом;
- виборність та періодична заміна складу керівних органів та їх підзвітність членам кредитної спілки;
- недопущення збагачення одного члена за рахунок інших, справедливий розподіл доходу між членами пропорційно участі кожного з них в діяльності кредитної спілки;

- обмеження нарахувань на пайовий капітал у випадку розподілу отриманих доходів відповідно до розміру пайових накопичень;
- доступність для членів кооперативу інформації про його діяльність;
- надання послуг переважно членам кооперативу;
- мінімізація вартості послуг, що надаються членам спілки.

Кредитна спілка здійснює свою діяльність на підставі об'єднання пайових внесків членів. Пайовий внесок є часткою пайовика в пайовому капіталі.

Кредитна спілка — це некомерційна організація, а її діяльність не спрямована на отримання прибутку. Її дохід — відсоток від позики, одна частина якого використовується на поточні потреби кооперативу, формування резервного та іншого капіталу, друга частина — для нарахування відсотків на пайовий капітал. Членами кредитної спілки є не тільки вкладники, а й кредитори, які також контролюють використання коштів кооперативу та в повному обсязі відповідають за його діяльність. Отже, члени кооперативу несуть солідарну відповідальність за його фінансові ризики, спільно вирішують, кому надавати кредити, в якому обсязі та яким чином можна використовувати тимчасово вільні кошти. У цьому головна відмінність кредитної спілки від комерційного банку.

Основна мета діяльності комерційного банку — максимальне отримання прибутку. Для цього використовуються фінансові ресурси фізичних та юридичних осіб. Це не власники банку, а лише його клієнти, які не можуть контролювати використання банком їхніх коштів. Для отримання максимального прибутку банк ризикує грошовими коштами клієнтів, при цьому не враховує їхню думку. Отже, клієнти банківських установ позбавлені можливості впливати на діяльність банку, хоча разом з ними відповідають за всі фінансові ризики.

Спосіб управління кредитною спілкою відрізняється від способу управління комерційним банком. Управління комерційним банком здійснює обмежене коло акціонерів, які володіють контрольним пакетом акцій і отримують основну частину прибутку комерційного банку. Головний орган управління кредитною спілкою — загальні збори членів (пайовиків). У кредитній спілці діє один з головних принципів кооперації — демократичний: один особа — один голос незалежно від частки пайовика в пайовому капіталі ко-

оперативу. Загальні збори членів кооперативу обирають правління. Управління спілкою здійснюється в інтересах його членів, що передбачає покращення соціального та економічного становища кожного члена кооперативу. У зв'язку з цим кожний член кооперативу не може мати в пайовому капіталі частки, яка більша від встановленої загальними зборами.

1.2. МІСЦЕ ТА РОЛЬ КРЕДИТНИХ СПЛОК У СИСТЕМІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Активний розвиток суб'єктів господарювання тісно пов'язаний із створенням умов доступу підприємців до кредитних ресурсів.

Види джерел фінансування суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність в сільській місцевості, наведені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Структура джерел фінансування господарської діяльності підприємств на сучасному етапі господарювання

В Україні існуюча система кредитування сільського господарства неспроможна вирішити цю проблему. Держава не має достатніх коштів для фінансування сільського виробництва, а комерційні банки працюють переважно з великими позичальниками.

Найпоширенішою формою кооперативного руху у світі є кредитна кооперація. Кредитна спілка — це неприбуткова організація, яка заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок грошових внесків її членів.

Законодавство України створює сприятливі умови для застосування різноманітних організаційно-правових форм кооперативної діяльності. Існує переконливий історичний досвід та передумови для розвитку кредитної кооперації.

На підставі вищевикладеного та враховуючи норми Законів України «Про кооперацію» і «Про банки та банківську діяльність», можна встановити спільні та відмінні риси кооперативної та банківської систем кредитування. Це дозволить визначити відповідні джерела фінансування підприємств споживчої кооперації на сучасному етапі розвитку економіки.

Спільні риси цих кредитних інструментів перш за все визначаються формою власності. Комерційний банк є акціонерним товариством, тому, як і кооператив, він створений на основі спільної кооперативної форми власності. Кооператив та банківська установа мають також однакові принципи управління. У комерційному банку і кооперативі управління здійснюється на демократичних засадах, що передбачає виборність керівних органів та їх підзвітність зборам пайовиків або акціонерів.

Водночас між кредитним кооперативом та комерційним банком існує багато відмінностей. По-перше, це організаційно-правова форма підприємства. Кредитний кооператив належить до споживчих кооперативів та є некомерційною організацією. Відповідно до цього мета його діяльності — забезпечення членів кооперативу виробничими кредитами. Основним завданням комерційного банку є отримання прибутку.

Комерційний банк надає кредити всіх видів, веде рахунки юридичних та фізичних осіб, а також надає інші види послуг, визначені Законом України «Про банки та банківську діяльність». Кооператив забезпечує кредитами тільки своїм членів.

Істотно відрізняються також процедури прийняття рішень на загальних зборах цих підприємств, які закріплені в їх статутах. У кооперативі один член має один голос незалежно від розміру пайового внеску, що забезпечує демократизм управління. У комерційному банку чисельність голосів визначається кількістю акцій, що належать кожному акціонеру.

Системи розподілу прибутку у кооперативі і комерційному банку також різні. У кооперативі отриманий дохід — це не прибуток, а наявний дохід, який розподіляється між пайовиками у вигляді відсотків на пайовий капітал. Такий відсоток повинен розглядатися як частина матеріальної участі членів у створенні коштів кооперативу, як і пайові внески. У банку дивіденди на акції необмежені. Більш детально відмінності між кооперативом і банком наведені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Спільні та відмінні риси кредитного кооперативу і комерційного банку

Ознаки	Кредитні кооперативи	Комерційні банки
<i>Спільні риси</i>		
Форма власності	Спільна кооперативна	
Принцип управління	Демократичність	
<i>Відмінні риси</i>		
Мета діяльності	Задоволення потреб членів кооперативу (пайовиків) в кредиті	Прибуток
Організаційно-правова форма	Споживчий кооператив	Акціонерне товариство
Розподіл прибутку	Розподіляється між пайовиками відповідно до обсягу їх участі в діяльності кооперативу; відрахування до резервного фонду	Більша частина спрямовується на збільшення пасивів банку, дивіденди акціонерам, різноманітні фонди (резервний фонд акціонування працівників)
Джерела власного капіталу	Пайові внески членів	Внески акціонерів до статутного капіталу, прибуток
Види послуг, що надаються	Кредити членам кооперативу	Надання кредитів, ведення рахунків юридичних та фізичних осіб, інші види послуг
Об'єкт кредитування	Виробничий розвиток суб'єктів господарювання та особисті потреби членів кредитного кооперативу	Задоволення потреб у кредитних ресурсах фізичних та юридичних осіб, які мають відповідну кредитоспроможність та забезпечення
Сприйнятливість до валютних коливань	Несприйнятливі, тому що здійснюють свою діяльність тільки у національній валюті	Сприйнятливі, тому що коливання валютного курсу призводять до значних проблем при кредитуванні

продовж. табл. 1.2.

Перспективи розвитку	Можливість об'єднуватися у власний кооперативний банк або асоціацію кредитних спілок на кооперативних засадах	Можливість відкривати філії з урахуванням вищеперерахованих засад та факторів
----------------------	---	---

Одним із шляхів розв'язання актуальної проблеми фінансово-кредитного забезпечення підприємств є залучення коштів кредитної кооперації. Кредитні кооперативи дозволять удосконалити реальні відносини на селі, спосіб виробництва в сільському господарстві, виробничі сили, вплинути на відносини власності, механізми обміну. Вони сприятимуть новій мотивації праці, формуванню та стимулюванню підприємництва в сільській місцевості.

Відтворення фінансово-кредитного механізму через залучення коштів кредитних спілок дозволить стимулювати інвестиційну активність суб'єктів господарювання. Інвестором слід вважати населення, яке проживає в даній місцевості та працює на одному з підприємств.

Отже, аналіз літературних джерел та наші дослідження дозволили визначити основні об'єктивні вимоги до умов фінансово-кредитного забезпечення підприємств на сучасному етапі господарювання з участю кредитних спілок. Серед них такі:

Механізм функціонування. Об'єднує дві системи, що діють як єдине ціле, — систему матеріального стимулювання кооперативної діяльності та систему управління. Від чітко продуманої системи матеріального стимулювання залежить ефективність діяльності кредитної спілки, її господарський успіх. Одним із головних джерел даної системи є пайові внески членів спілки, розмір яких необхідно встановлювати, виходячи з принципу доступності, через залучення до господарської діяльності широких верств населення. Основу системи матеріального стимулювання складають принципи та порядок розподілу доходів, суть яких полягає у визначенні напрямів ефективного використання в інтересах членів кредитної спілки.

Дослідження системи управління слід розглядати, виходячи з порядку створення кредитних спілок. Загальні збори пайовиків обирають раду та правління (в одних випадках ще й ревізійну комісію, а в інших — тільки правління та ревізійну комісію). Це дозволяє дотримуватися таких принципів кооперативного

руху, як самостійність та самоуправління. Рада виконує функції спостереження за дотриманням статутів та виконанням рішень загальних зборів. Правління здійснює оперативне керівництво господарською діяльністю кредитної спілки. Отже, прийняття принципових рішень в період між загальними зборами, контроль за дотриманням статуту та безпосереднє їх виконання розподілені між різними органами. Це сприяє запобіганню зловживань, бюрократизації, а також дозволяє залучати до участі у роботі спілки більшу кількість членів спілки. Визначальними правилами в роботі кредитних спілок слід вважати такі: відповідальність членів спілки наявним майном по боргах; надання позик тільки членам спілки; невелика територія діяльності.

Строк кредиту. Терміни кредитування визначаються, виходячи із тривалості виробничого циклу позичальника, на основі економічно обґрунтованих строків оборотності коштів та об'єктивної зацікавленості членів кредитної спілки у здійсненні господарської операції, на яку видається позика. Строк кредиту формується, виходячи з наданого позичальником економічного обґрунтування потреб в кредиті та відповідного рішення кредитного комітету. Реалізація даного процесу відбуватиметься завдяки здійсненню контролю з боку кредитної спілки за цільовим використанням позики. Кожен пайовик спілки, який є членом вищого органу управління, може впливати на кредитну політику та нести відповідальність за прийняття некомпетентних рішень.

Розмір кредиту та своєчасність його надходження. Слід зазначити, що соціальні та економічні аспекти впливу на фінансово-економічний механізм регіону дуже взаємопов'язані. Вони завжди мають довгострокову спрямованість та соціально-економічну значущість. Потребу підприємств в кредитних ресурсах слід розглядати, виходячи з розвитку інших суб'єктів господарювання в сільській місцевості, що впливає на стан безробіття та рівень доходів населення в регіоні.

Крім того, ефективне використання оборотних коштів ґрунтується на плановій організації їх обороту, розробці економічно обґрунтованих норм та нормативів оборотних коштів, які забезпечують торговельним організаціям і підприємствам безперервний процес купівлі-продажу товарів та здійснення розрахунків у визначені строки.

У сучасних умовах господарювання лише незначна кількість організацій і підприємств формують планові оборотні кошти за рахунок власних, в основному за рахунок зменшення обсягів діяльності. Тому в більшості підприємств частка власних коштів у планових оборотних коштах не перевищує 15%. Для них кредит необхідний як для формування планових нормованих оборотних коштів, так і для покриття додаткової (тимчасової) потреби в грошових ресурсах. Завдяки участі у фінансуванні господарської діяльності підприємств споживчої кооперації кредитної спілки відбувається регулювання нагромадження сезонних, неходових та недоброякісних запасів товарів; сповільнення оборотності оборотних коштів; затримка надходження коштів за відвантажені товари, тару та надані послуги; вилучення коштів у капітальні вкладення тощо.

Вартість кредиту. Важливою умовою виникнення кредитних відносин у ринкових умовах є принцип платності. Основною формою оплати виступає позиковий процент. Проценти за позиками — це джерело доходу кредитної спілки, з якого вона покриває витрати та формує резерви. Тому процентні ставки повинні бути достатніми для фінансування діяльності спілки. На величину процентної ставки впливають джерела залучення коштів — збереження населення, кошти бюджетів різних рівнів та кредити організацій.

Процентні ставки за позиками формуються на основі середньо-ринкових з урахуванням затрат на управління та формування неподільних фондів, а також затрат на залучення ресурсів. Крім того, процентна ставка повинна враховувати рівень інфляції.

На етапі становлення кредитні спілки в багатьох випадках залежать від ціни залучених ними коштів. Хоча головною метою кредитної спілки є організація кредитування її членів за процентними ставками, які нижчі від ринкових. Водночас встановлена спілкою ставка повинна забезпечувати отримання доходу не тільки для покриття затрат, пов'язаних з її функціонуванням, але й для створення власного капіталу. Власний капітал може стати в подальшому джерелом надання позик та покриття збитків кредитної спілки. Маючи власний капітал, спілка може зменшити процентну ставку за позиками, тому що власний капітал на відміну від позикового не спричиняє прямих затрат, які пов'язані з його використанням. На розмір процентної ставки впливають обсяги кредитних операцій, терміни та час надання позики.

Порядок погашення кредиту та сплати відсотків за користування. Як зазначають окремі дослідники, специфіка відтворювального процесу при організації кредитного обслуговування підприємств споживчої кооперації зумовлює необхідність дотримання вимог до економічно обґрунтованих строків, обсягів, вартості кредиту, своєчасності його надходження позичальнику. Адже зрозуміло, що усі платежі за зобов'язаннями позичальника підприємства можуть здійснювати в міру надходження виручки від реалізації товарів та послуг.

Порядок погашення кредиту та сплати відсотків за користування, а також інші умови кредитних відносин між підприємствами та кредитними спілками встановлюються договором позики. Особливістю даного процесу слід вважати можливість перенесення з об'єктивних причин терміну повернення коштів, запровадження платежів в розстрочку. Враховуючи солідарну відповідальність позичальників, зменшується кредитний ризик, пов'язаний з поверненням кредиту.

Потенційну роль кредитних спілок не можна недооцінювати, тому що аналіз функціонування комерційних банків за останні роки з точки зору малого бізнесу довів їх недоліки — ненадійність, велику залежність від держави, неспроможність швидко реагувати на ситуацію, що змінюється через значні обсяги накопичених та вкладених коштів.

Малі форми кредитування швидше реагують на зміну ситуації, тому що всі грошові кошти належать пайовикам, управління в них прозоре, а фінансові потоки легше відстежувати. Крім того, вкладення коштів у ризикові операції заборонено, тобто фінансові втрати незначні. Пайовики знають один одного, що до певної міри забезпечує повернення кредиту.

Сприяння розвитку кредитних спілок багато дослідників вважають пріоритетним напрямком розвитку, який задекларований в різних державних програмах. Водночас конкретні заходи щодо державної допомоги не вживаються:

- визначення правового статусу кредитних спілок;
- створення нормативно-методичної та інформаційної бази;
- проведення роз'яснювальної роботи серед населення та відповідна його підготовка до роботи в кредитних спілках як пайовиків і менеджерів;
- забезпечення гарантій залучених коштів населення.

При умові запровадження цих заходів небанківські кредитні установи, які засновані на кооперативних принципах взаємодопомоги та самоуправління, зможуть вирішити свої фінансові проблеми без державної підтримки та відіграти вирішальну роль в прискоренні та поширенні підприємництва, розвитку фермерських господарств, підприємств торгівлі та сервісу в окремому регіоні.

Сьогоднішнє кооперування ні в якому разі не можна розцінювати як спосіб реформування відносин власності. Кооперування сільгоспвиробників — це спосіб закріплення і реалізації прав приватних власників і господарств з метою зміцнення їх господарств, забезпечення стійкості та можливості вижити. Тобто первинним все-таки є приватний власник, приватний господар, а кооператив — це форма і спосіб, які допомагають більш впевнено та надійно діяти приватним господарям.

Головною ознакою кредиту є об'єкт кредитних відносин, тобто вартість у грошовій формі. Така особливість пов'язана із вартісною формою кредитних ресурсів у кредитній спілці. Для зниження кредитного ризику позики надаються під заставу. Предметом застави може бути будь-яке майно, що належить позичальнику та характеризується двома ознаками: якістю та можливістю здійснювати контроль за збереженням; достатністю об'єкта застави, що означає перевищення вартості закладених цінностей над сумою наданої позики.

Кредитні спілки — важлива інфраструктурна складова фінансового ринку. Саме тому їх господарська діяльність повинна сприяти економічному розвитку регіону. При організації кредитних відносин кредитні спілки виходять з необхідності врахування інтересів спілки, її пайовиків, позичальників та загальнодержавних інтересів.

 Література: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

ЛЕКЦІЯ 2

ОСНОВНІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

- 2.1. Основні морально-етичні цінності кооперативного руху.
- 2.2. Принципи функціонування кредитних спілок.
- 2.3. Неприбуткова кооперативна форма кредитних спілок.

2.1. ОСНОВНІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ

Слово «кооперація» (від лат. — cooperation) означає співробітництво. Сьогодні воно відповідає кільком поняттям. Зокрема це гуртування і співпраця людей в будь-якій сфері суспільного життя. Кооперація — це форма організації праці, при якій певна кількість людей бере спільну участь в одному й тому ж або в різних, пов'язаних між собою, виробничих процесах.

Слід розглянути також термін «кооператив». За визначенням XXXI конгресу Міжнародного Кооперативного Альянсу (МКА), кооператив — це група людей, які добровільно об'єдналися для того, щоб задовольнити свої економічні, соціальні та культурні потреби і прагнення шляхом створення підприємства на правах спільного володіння та демократичного управління й контролю.

Кооперативи виникли в багатьох країнах світу як специфічна форма господарської співпраці з метою покращання економічного становища на засадах спеціальних кооперативних принципів. Основні з них такі: добровільне об'єднання в кооператив; об'єднання громадян, а не капіталу; демократичність управління (один член — один голос); солідарність і взаємодопомога.

Від підприємницьких структур кооператив відрізняється не лише різними цілями своєї діяльності, а й тим, що учасники кооперативу — це одночасно і його члени, і клієнти. Діяльність кооперативу

спрямована на задоволення потреб своїх членів, а не сторонніх осіб. Оскільки кооперативи не можуть відмежуватися від нечленів кооперативу, природно, що інші люди можуть користуватися його послугами. Однак їх участь в отриманні послуг, які надає кооператив, обмежена. В основному кооперативи працюють на своїх членів.

У законодавчих актах існують певні розбіжності щодо віднесення кооперативів до громадських організацій. Так, в 1 ст. Закону України «Про споживчу кооперацію» зазначається, що споживча кооперація в Україні — це добровільне об'єднання громадян. У Законі України «Про об'єднання громадян» застережено, що цей Закон не поширюється на кооперативи. Це сталося тому, що кооперативні відносини регулюються спеціальними законами «Про споживчу кооперацію» і «Про сільськогосподарську кооперацію», які є правовою базою для зазначених видів кооперації. У них закріплені основоположні принципи кооперації, порядок створення і припинення діяльності кооперативів, права і обов'язки членів кооперативу, відносини права власності і господарювання, управління, соціальної, фінансової, зовнішньоекономічної діяльності.

Закон «Про сільськогосподарську кооперацію» регулює діяльність сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів, земельні відносини у виробничих кооперативах. У цілому вищезазначені закони відповідають міжнародним кооперативним принципам і створюють умови для функціонування споживчих товариств та їх спілок, сільськогосподарських кооперативів та їх об'єднань. Вони передбачають демократичні принципи управління в кооперативах, самостійність кооперативної діяльності, захист прав та інтересів членів кооперативів, право кооперативної власності.

Окремі види кооперації регулюються іншими законодавчими актами, зокрема і Законом України «Про кредитні спілки».

Кооперативний сектор базується на системі різноманітних кооперативів, однак його ядром є сільськогосподарська, споживча, кредитна спілки та кооперативи соціально-культурного обслуговування. В історичному періоді кооперація розвивалася як споживча і кредитна. Саме ці кооперативи визначають масштаби і функції кооперативного сектора економіки. У своїй діяльності вони керуються кооперативними принципами та статутами.

Після прийняття Закону України «Про кооперацію» в Україні створилися виробничі сільськогосподарські кооперативи. Деякі з них з'явилися в результаті реорганізації колгоспів чи колектив-

них сільськогосподарських підприємств. Сільськогосподарські кооперативи можуть бути не тільки виробничими, а й споживчими (обслуговуючими). Споживчі кооперативи створюються сільськогосподарськими товаровиробниками для обслуговування переважно своїх членів на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва. Це — кооперативи переробні, збутові, постачальницькі, тваринницькі, кредитні, страхові, садівницькі, кооперативи з ремонту та спільного використання транспорту, сільськогосподарської і мелiorативної техніки та ін.

Основні організаційні характеристики функціонування кредитних спілок як однієї з форм кооперації наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Порівняльна характеристика основних суб'єктів
кооперативного руху**

Ознаки	Підприємства споживчої кооперації	Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи	Кредитні спілки
Соціальні цілі	Задоволення потреб сільських пайовиків та їх соціальний захист	Економічний самозахист товаровиробників	Задоволення потреб членів у взаємному кредитуванні
Економічні цілі	Одержання прибутку від різних видів діяльності для задоволення потреб членів і нечленів споживчих товариств	Збільшення прибутків членів	Надання фінансових послуг
Статус	Прибуткова організація	Неприбуткова організація	Неприбуткова організація
Організаційна форма	Споживчий кооператив	Обслуговуючий кооператив	Кредитний кооператив, громадська організація
Управління	Формально-демократичне: один член — один голос. Реально-централізоване управління	Демократичне: один член — один голос	Демократичне: один член — один голос
Власники	Формально — усі члени, кількість членів не фіксується. Реально — прийом членів не здійснюється	Усі члени, кількість членів не фіксується	Усі члени

продовж. табл. 2.1.

Клієнти	Особи, які є споживачами товарів або послуг, не обов'язково члени-власники	Винятково члени-власники	Члени спілки
Види діяльності	Надання послуг споживачам	Переробка сировини, надання послуг товаровиробникам	Надання кредитів, розміщення тимчасово вільних коштів на депозитах
Законодавче регулювання	Закон України "Про споживчу кооперацію"	Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію"	Закон України "Про кредитні спілки"
Державна підтримка	Пільги відсутні	Звільнення від податку на прибуток, інші пільги	

Якщо фермери, інші сільськогосподарські товаровиробники об'єднуються в обслуговуючі кооперативи з метою спільного ведення власного сільськогосподарського виробництва, то громадяни, переважно сільське населення, зокрема фермери та інші сільськогосподарські товаровиробники, об'єднуються в споживче товариство для спільного господарювання, самообслуговування і взаємодопомоги.

Історично кредитні спілки створювалися та розвивалися як кредитні кооперативи. Вивчення процесу функціонування кредитної кооперації дозволяє визначити і зрозуміти морально-етичні цінності та принципи кооперативної діяльності.

Кооперативні цінності складають функціональну основу кооперативного способу життя кооператорів. Якщо такі цінності визначають суспільно-господарську діяльність, поведінку керівників та членів, спостерігається стабільне зростання кооперативних організацій та їх популярності в суспільстві.

Світова кооперативна спільнота визначила такі основні морально-етичні цінності кооперації: взаємодопомога, демократія, рівність, справедливість та солідарність.

Взаємодопомога. На думку кооператорів, всебічний розвиток людини можливий тільки у взаємодії з іншими людьми. Шляхом об'єднання можна досягти значних успіхів, особливо для посилення свого впливу на ринкову ситуацію. Кооператив як суспільний інститут сприяє підвищенню освітнього, культурного рівня учасників кооперативного руху.

Демократія — обов'язкова передумова участі у справах свого кооперативу, а міра участі — один з показників демократії. Механізм існування демократії знаходиться всередині самої кооперації. Члени кооперативу управляють ним на принципах самоуправління, контроль в кооперативі також здійснюють пайовики. Отже, влада в кооперативі належить її членам. Послідовне дотримання демократії дозволяє кооперативам в умовах ринкової економіки не тільки зберігати, але й постійно підтверджувати свою кооперативну сутність.

Рівність. Члени кооперативу мають певні права, зокрема право голосу на загальних зборах, право на привілеї та право бути обраним в органи управління. Кооперативи намагаються дотримуватися фактичної рівноправності своїх членів, оскільки нерівність при здійсненні прав роз'єднує їх, а рівність, навпаки, об'єднує, зміцнює кооперацію.

Справедливість. Дотримання справедливості — характерна риса кооперативів, які функціонують перш за все для блага своїх членів. Члени одного кооперативу одночасно і його працівники, тому справедливість визначається рівною оплатою рівного внеску кожного. У багатьох кооперативах справедливість визначається порядком розподілу між ними частини кооперативного прибутку або доходу, який прийнятий самими пайовиками.

Солідарність. У кооперативному русі солідарність означає спільність інтересів його учасників та їх взаємну відповідальність за результати діяльності. Кооперативи та кооператори становлять єдине ціле.

Як продукт кооперативного руху кооперативні цінності відображають моральний вибір самих кооператорів. Цінності кооперації взаємно доповнюють одна одну. Як правило, вони взаємопов'язані з кооперативними принципами.

2.2. ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких основних принципах:

- добровільність вступу до кредитної спілки та вільний вихід з неї. Нікого не примушують вступати до кредитної спілки, а виключення з кредитної спілки здійснюється тільки у разі порушення членом кредитної спілки її статуту;

- рівноправність членів кредитної спілки. Всі члени кредитної спілки мають рівні права, зокрема і під час голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайового та інших внесків;

- самоврядування;
- гласність.

Хоча за чинним законодавством кредитні спілки належать до громадських організацій, за своєю природою — це особлива форма фінансового кооперативу, оскільки принципи їх діяльності відповідають загальним кооперативним принципам, а саме:

1) відкрите членство. Членом кредитної спілки може стати кожний, хто відповідає вимогам певної спільноти, хоче користуватися послугами і готовий взяти на себе відповідальність, яка пов'язана з членством;

2) демократичний контроль. Члени кредитної спілки мають рівні права при голосуванні (один член — один голос) та прийнятті рішень щодо діяльності спілки незалежно від розміру їхніх пайових внесків. Посади в органах управління кредитної спілки є добровільними та неоплачуваними;

3) відсутність дискримінації. У кредитних спілках неприпустима дискримінація за расовою, національною, релігійною, політичною чи іншими ознаками, обов'язкове дотримання рівноправності між чоловіками та жінками;

4) надання послуг. Послуги кредитної спілки спрямовані на поліпшення економічного та соціального захисту всіх членів.

5) розподіл доходів між членами. Для постійного надходження пайових внесків, що забезпечує можливість надання позик та інших послуг, на вклади членів повинні нараховуватися відсотки залежно від фінансових можливостей кредитної спілки. Надлишок доходів в кредитній спілці належить усім членам і використовується для блага усіх членів, а не окремої групи;

6) фінансова стабільність. Головним завданням кредитної спілки є зміцнення фінансового стану, що передбачає формування відповідних резервів і внутрішній контроль, що забезпечують подальшу діяльність спілки та надання послуг її членам;

7) освіта та виховання. Кредитні спілки зацікавлені у підвищенні освітнього і професійного рівня своїх членів. Вони активно заохочують своїх членів, керівників, працівників, а також всю громаду вивчати економічні, соціальні, демократичні принципи кредитних спілок, а також діють на засадах взаємодопомоги.

Сприяння ощадливості, розумному використанню кредиту, ознайомлення з правами та обов'язками члена — дуже важливі моменти, які мають подвійну соціальну та економічну природу і забезпечують найкраще задоволення потреб членів кредитних спілок;

8) кооперація між кооперативами. Для задоволення інтересів своїх членів та громади кредитні спілки в міру своїх можливостей співпрацюють з іншими кредитними спілками, кооперативами та їх асоціаціями на місцевому, національному та міжнародному рівнях;

9) соціальна відповідальність. Провідною ідеєю в діяльності кредитних спілок є надання послуг всім, хто їх потребує. Кожна людина є або дійсним, або потенційним членом кредитних спілок і тому потрапляє до сфери їх інтересів і завдань. Кредитні спілки повинні приймати рішення з урахуванням потреб суспільства, в якому вони функціонують.

Члени кредитної спілки мають право:

- брати участь в управлінні справами кредитної спілки, обирати та бути обраними до її органів;

- вносити пропозиції на розгляд органів управління кредитної спілки;

- отримувати від кредитної спілки кредити та користуватися іншими послугами, які надаються членам кредитної спілки відповідно до її статуту;

- отримувати інформацію про діяльність кредитної спілки, ознайомлюватися з річними балансами, фінансовими звітами, протоколами засідань органів управління кредитної спілки та іншими документами щодо діяльності кредитної спілки, крім випадків, передбачених статутом;

- одержувати відсотки на свої пайові внески, якщо інше не передбачено статутом кредитної спілки;

- припинити членство у кредитній спілці в порядку, передбаченому її статутом;

- порушувати на загальних зборах членів кредитної спілки питання щодо перегляду рішення про виключення з членів спілки.

Члени кредитної спілки мають також інші права, передбачені законодавством України, статутом кредитної спілки та рішеннями її органів управління.

Члени кредитної спілки зобов'язані:

- дотримуватися статуту кредитної спілки, виконувати рішення її органів управління;

- брати участь у формуванні майна кредитної спілки, зокрема сплачувати вступні та пайові внески у розмірах, терміни та порядку, що визначені статутом кредитної спілки;
- не розголошувати конфіденційну інформацію про діяльність кредитної спілки;
- виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством України та статутом кредитної спілки.

2.3. НЕПРИБУТКОВА КООПЕРАТИВНА ФОРМА КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Кредитні спілки функціонують в Україні понад 10 років і поступово займають своє місце серед суб'єктів фінансового ринку. Але незважаючи на це, серед переважної більшості населення України, представників державних органів, а часто навіть і серед працівників окремих кредитних спілок існує до певної міри неправильне розуміння соціально-економічної природи цих організацій. Причиною цього є недосконале українське законодавство, що регулює діяльність кредитних спілок.

До прийняття Закону «Про кредитні спілки» ці установи мали юридичний статус громадської організації, головною метою яких є «фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування». У податковому законодавстві кредитні спілки були віднесені до неприбуткових організацій. Такий, не досить чітко визначений статус призводив до виникнення багатьох питань щодо економіко-правової природи спілок та створював певні проблеми в їх роботі.

Закон України «Про кредитні спілки» надав кредитним спілкам принципово новий юридичний статус неприбуткової організації, заснованої фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. При цьому визначив, що кредитна спілка є фінансовою установою, що дозволило більш чітко визначити юридичний статус кредитних спілок. Водночас сутність неприбуткової соціально-економічної природи цих організацій була розкрита недостатньо.

Цей закон перетворив кредитну спілку із громадської організації у фінансову установу. І при цьому дуже рідко вживалося ви-

значення «заснованої на кооперативних засадах». Хоча саме це і є найголовнішою ознакою, яка відрізняє кредитні спілки від інших суб'єктів фінансового ринку і визначає їх неприбуткову природу. На жаль, у чинному українському законодавстві такого поняття як «кооперативні засади» не існує, а в Законі «Про кредитні спілки» воно прописане недостатньо. Після прийняття цього Закону кредитні спілки можна розглядати лише як фінансові установи і не звертати увагу на суспільну складову та соціальну місію їх діяльності. Саме тому з часом може виникнути питання доцільності віднесення кредитних спілок до неприбуткових організацій.

Кредитні спілки в більшості країн світу мають статус фінансового кооперативу. Кооператив — це організація, яка має, крім економічної, ще й громадську природу. Кредитний кооператив для своїх членів є одночасно фінансовою установою і громадською організацією, що і визначає його неприбуткову соціально-економічну кооперативну природу.

Неприбуткова кооперативна природа кредитних спілок має надзвичайно важливе значення для успішного їх розвитку. Не можна допустити виникнення псевдоспілок, щоб не дискредитувати ідею кооперативної фінансової взаємодопомоги населення, яка майже після сімдесяти років забуття почала відроджуватися в Україні.

Зрозуміти неприбутковість діяльності кредитних спілок в сучасних умовах водночас і просто, і складно. Просто, тому що ці організації належать до неприбуткових, адже не мають на меті отримання прибутку, а складно, тому що фактично вони отримують прибуток. Однак є достатньо підстав поставити це твердження під сумнів, бо кошти, які отримує кредитна спілка від своїх членів (власників), важко назвати прибутком. Ці, на перший погляд, взаємовиключні положення відображають особливості зазначених організацій, основою яких є унікальний фінансово-господарський механізм. Завдяки йому кредитні спілки принципово відрізняються від інших суб'єктів господарювання і мають право на отримання неприбуткового статусу. Сприйняття такого неприбуткового економічного механізму в Україні ускладнюється двома важливими факторами. По-перше, це неправильне, деформоване уявлення про кооператив як форму господарювання. Воно виникло тому, що протягом сімдесяти років в економічній системі держави не було справжніх кооперативних організацій,

які мають неприбуткову економічну природу. Крім того, кооперативна ідея була дискредитована в період «перебудови», коли під виглядом кооперативного руху почалося відродження приватного бізнесу. Це підтверджують визначення поняття «кооператив», які зроблені різними дослідниками кооперативного руху в різний період (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Визначення поняття «кооператив» окремих зарубіжних дослідників

Автори	Визначення
Кінг	Кооператив, як і товариства допомоги, професійні спілки та ощадні каси, має на меті дати людям можливість уникати деяких із тих незручностей, які вони мають, якщо діють поодиночі, і досягати вигод, яких вони не мають
Штаудінгер	Кооператив — об'єднання з вільним доступом членів, яке засноване на рівних правах та рівній відповідальності осіб, створене для ведення за спільні кошти господарського підприємства, яке повинне забезпечувати членам вигоду не пропорційно частці внесеного капіталу, а відповідно до того, якою мірою член товариства скористався самим товариством
Крюгер	Кооператив — об'єднання осіб, на відміну від об'єднання капіталів, для досягнення спільної мети
Жид III	Кооперативна асоціація, на відміну від капіталістичного товариства, має суттєву властивість, яка полягає в тому, що вона піклується про задоволення потреб, а не про отримання прибутку
Зассен	Кооператив — об'єднанням з нефіксованою кількістю членів, яке засноване на принципах самодіяльності і демократичної рівноправності і має на меті допомогу своїм членам шляхом організації спільного виробничого чи розподільчого підприємства
Лавернь	Кооперативними можна вважати лише ті організації спільного виробництва і спільних закупок, у яких прибуток, який одержаний з клієнтів, або спрямовується до резервного капіталу підприємства чи на загальнокорисні справи, або повертається клієнтам у вигляді премій відповідно до суми куплених ними товарів чи проведених з товариством операцій
Якоб	Кооперативне товариство являє собою засновану на принципі рівноправності спілку з необмеженою кількістю членів, метою якої є допомога промислу або господарству своїх членів шляхом спільного ведення справ на основі чистої або посиленої державою самопомоги
Шульце-Деліч	Кооператив — об'єднання малозабезпечених представників переважно трудових класів, які прагнуть об'єднати малі поодинокі зусилля для досягнення економічних переваг великої сили

Для кращого розуміння особливостей та ознак неприбуткової діяльності кредитних спілок розглянемо більш детально ці, на перший погляд парадоксальні, твердження [12].

Неприбуткова діяльність — це незбиткова діяльність. Дане положення відповідає на типові запитання: «Як може існувати організація, не отримуючи прибутку на покриття своїх витрат?». Це питання часто виникає в процесі обговорення проблем неприбуткової діяльності організацій кооперативних форм господарювання в результаті того, що традиційно не розрізняються такі поняття, як «дохід» та «прибуток». Дохід — це кошти, які отримує організація від своєї діяльності, а прибуток — це перевищення суми доходів організації над її витратами. Отже, джерелом покриття витрат будь-якої організації є дохід, а не прибуток. Організація, яка отримує дохід, може не мати прибутку. Але це не означає, що вона буде мати збитки. Неприбутковість — це не збитковість. Якщо дохід отриманий в таких обсягах, що його вистачить лише на покриття витрат, організація не матиме ні прибутків, ні збитків. При цьому її діяльність в даному періоді буде неприбутковою, незбитковою і самоокупною (самодостатньою).

Неприбуткова діяльність — це не безприбуткова діяльність. Якби будь-яка господарська організація поставила собі за мету спрацювати без прибутків і отримати протягом певного періоду такий дохід, щоб його вистачило лише на покриття понесених витрат (а не навпаки — повністю витратити всі отримані доходи), у ринкових умовах їй цього зробити не вдалося б, тому що неможливо наперед визначити суму доходу, який буде отриманий. У зв'язку з цим навіть при великому бажанні здійснювати неприбуткову господарську діяльність (не отримувати ні прибутку, ні збитків) у певні періоди буде виникати невідповідність між фактично отриманими доходами і понесеними затратами, що призведе до виникнення прибутку (чи збитків). Але цей прибуток у будь-якому випадку буде не метою діяльності, а наслідком неточного розрахунку таких цін за послуги і надання їх в таких обсягах, які б забезпечили відповідність між отриманим доходом і понесеними витратами.

Отже, неприбуткова діяльність не є безприбутковою, а виникнення прибутку в процесі такої діяльності не переводить її в статус прибуткової, тому що отриманий прибуток не є метою. Крім того,

прибуток може бути використаний на компенсацію збитків, які можуть виникати в інші періоди, і таким чином забезпечить досягнення кінцевої мети неприбуткової діяльності — ні прибутків, ні збитків.

Неприбуткова діяльність — це не підприємницька діяльність. Будь-яка підприємницька діяльність здійснюється з метою отримання максимального прибутку і його розподілу між власниками пропорційно капіталу, вкладеному в організацію даної господарської діяльності. Отже, метою підприємницької діяльності є отримання винагороди на вкладений в бізнес капітал. При цьому необхідно підкреслити важливу і принципову методологічну ознаку — прибуток отримується із клієнтів, а розподіляється між власниками. Оскільки прибуток є похідною від доходу, а дохід отримується не від власників, а із зовнішнього середовища, обґрунтованим і логічним є оподаткування результатів підприємницької діяльності як форми привласнення коштів одних суб'єктів іншими.

Принциповий методологічний підхід використовується при здійсненні неприбуткової господарської діяльності. Метою цієї діяльності не є винагорода на вкладений капітал, тому вона може здійснюватися й без отримання прибутку. При цьому неприбуткова господарська діяльність має сенс, тому що проводиться з іншою метою, яка пов'язана з отриманням не прибутку, а іншого результату, наприклад, необхідних товарів чи послуг, економії витрат, соціального ефекту тощо. Тому важливим з методологічної точки зору є висновок про те, що господарська діяльність може мати різну мету. В одних випадках — це отримання прибутку на вкладений капітал (підприємницька діяльність), в інших — отримання ефекту, який не пов'язаний із винагородою на вкладений капітал (неприбуткова діяльність). В українському податковому законодавстві існує підхід, згідно з яким будь-яка господарська діяльність ототожнюється з підприємницькою. Такий підхід не досить коректний, адже кожна підприємницька діяльність є господарською, але не кожна господарська діяльність є підприємницькою.

Неприбуткова діяльність — це надання послуг за собівартістю. Здійснення господарської діяльності на неприбуткових засадах є головною метою і ознакою специфічних неприбуткових господарських організацій, які називаються кооперативами. Це досить поширена у більшості країн (у світі членами різних видів кооперативів є майже 800 млн. чол.), але маловідома в Україні специфічна організаційно-правова форма справжнього кооперативу.

Здійснюючи господарську діяльність, кооператив надає послуги за їх собівартістю або максимально наближено до собівартості. На перший погляд абсурдна діяльність відіграє надзвичайно важливу роль в умовах ринкової економіки і є унікальною з методологічної точки зору. Господарська діяльність, яка не приносить прибутку, абсурдна лише в тому випадку, якщо вона за своєю природою підприємницька, тобто її метою є отримання підприємцем прибутку від обслуговування споживачів. У цьому випадку надання послуг за собівартістю є нелогічним, тому що господарська діяльність не досягає кінцевої мети — прибутку на вкладений капітал. Однак господарська діяльність, яка організована з метою самозабезпечення необхідними послугами чи витратами (принцип обслуговування за собівартістю), найбільш логічна. Надання послуг на рівні, який максимально наближений до їх собівартості, для кооперативів — це головне економічне завдання.

Кінцевою метою неприбуткової кооперативної діяльності є надання послуг членам кооперативу, а не отримання прибутку від наданих послуг.

Неприбуткова діяльність — це надання послуг клієнтам-власникам. Будь-який кооператив створюється для забезпечення своїх членів необхідними послугами. Члени кооперативу є одночасно і його рівноправними власниками (користувачами і клієнтами). Вони фінансують діяльність свого кооперативу і користуються його послугами. Члени кооперативу формують пайовий капітал, який необхідний для здійснення неприбуткової господарської діяльності, і оплачують отримані від кооперативу послуги. З точки зору методології слід підкреслити особливу природу паїв у кооперативі. Паї вносяться не для отримання на них прибутку (дивідендів), а для забезпечення фінансування кооперативу і отримання таким чином можливості користуватися його послугами. Тому кількість паїв, як правило, має бути однаковою для кожного члена або пропорційною до планових обсягів користування послугами. Виходячи із специфічної економічної природи паїв, однією із особливостей кооперативної діяльності в багатьох країнах світу стало обмеження розміру нарахувань на паї. Тому тотожність власників і клієнтів кооперативу і спрямування господарської діяльності на надання послуг принципово відрізняє кооператив від різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності.

Неприбуткова діяльність — це здійснення управління та контролю клієнтами-власниками. Управління будь-якою формою підприємницької діяльності здійснюється власниками, які передбачають основні напрямки та методи ведення бізнесу. При цьому власників бізнесу цікавлять не потреби клієнтів, а прибуток, який вони можуть отримати. Якщо власники капіталу вирішать, що певний вид бізнесу приносить їм недостатні прибутки, вони піднімуть ціни, переорієнтують підприємницьку діяльність на інші сфери чи перенесуть її в інше місце. При цьому не зважатимуть на те, що рівень задоволення потреб клієнтів від цього може суттєво знизитися, а споживачі можуть постраждати.

Такими є закони бізнесу, продиктовані метою підприємницької діяльності — максимізацією прибутку. Однак зі своєї сторони споживачі можуть обмежитися невеликими внесками, сформувати початковий капітал і створити господарську систему, яка на неприбуткових засадах забезпечуватиме їх потреби. Вони будуть не тільки клієнтами, але й повноправними власниками, прийматимуть рішення щодо ціни та якості послуг, які надаватиме їхня організація. Це буде справжній кооператив, в якому клієнти приймають всі важливі управлінські рішення, призначають керівників, мають рівні права незалежно від розміру їх пайового внеску і терміну вступу.

Такі організації, як правило, відкриті для нових членів, мають демократичну структуру і систему управління (один член — один голос) та створюються у сферах чи місцевостях, в яких підприємці не ведуть бізнес або ведуть його на умовах, які не задовольняють споживачів щодо ціни та якості послуг.

 Література: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

ЛЕКЦІЯ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

- 3.1. Механізм створення та функціонування кредитної спілки.
- 3.2. Функції, обов'язки, компетенція та відповідальність органів управління кредитною спілкою.
- 3.3. Національна асоціація кредитних спілок України.

3.1. МЕХАНІЗМ СТОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Створення кредитної спілки найбільш перспективне, якщо ініціатором її створення виступить група осіб, які мають досвід роботи в банківських структурах.

Законодавчо визначений такий порядок створення кредитної спілки:

1. Громадяни та фізичні особи, які виявили бажання утворити спілку, формують організаційний комітет, в обов'язки якого входить підготовка проекту статуту, техніко-економічного обґрунтування, прийом заяв про вступ до спілки, підготовка та проведення загальних організаційних зборів.

2. Організаційний комітет має право встановлювати розміри вступних внесків. Ці кошти призначені для покриття організаційних витрат на утворення спілки та організацію її господарської діяльності. Звіт про використання коштів подається на розгляд загальних зборів.

3. Загальні збори приймають рішення про прийом в члени спілки, затверджують статут, обирають органи управління.

Кредитна спілка підлягає державній реєстрації у порядку, передбаченому чинним законодавством, а саме:

1) організувати ініціативну групу з кількох осіб. Бажано, щоб у групу входили особи, які знають економіку, право, бухгалтерію. До установчих зборів вони повинні ознайомитися з чинним законодавством про кредитні спілки і в міру можливості з практикою діяльності існуючих кредитивних спілок. Ініціативна група здійснює підготовчу роботу з проведення установчих зборів спілки. У першу чергу це підготовка проектів установчих документів і залучення необхідної кількості однодумців.

2) провести загальні установчі збори, на яких прийняти обов'язкові рішення і зафіксувати їх у протоколі зборів, зокрема:

- рішення про заснування кредитної спілки з відповідною назвою, за яке повинні проголосувати не менше 50 осіб, які беруть участь у зборах, оскільки саме у такому складі може бути створена спілка;
- рішення про затвердження угоди про заснування спілки та її статуту. Угода про заснування спілки є обов'язковим документом, який подається до органу реєстрації;
- рішення про обрання керівних органів. Як правило, за статутом до правління кредитної спілки входять 5 членів, до кредитного комітету — 3 члени, до наглядового комітету — 3 члени;
- рішення про обрання кількох уповноважених учасників, як правило, членів обраного правління, для підписання від імені засновників спілки засновницької угоди.

Крім того, установчі збори можуть приймати інші рішення, які, на думку засновників, необхідні: затвердити порядок покриття витрат на реєстрацію; затвердити положення про роботу окремих органів управління та формування спеціальних фондів; визначити структуру та політику надання послуг та ін.

За результатами проведення установчих зборів складається протокол, який підписують голова та секретар. До протоколу додається список учасників зборів. Крім прізвища, ім'я та по батькові кожного учасника, у додатку наводяться його паспортні дані;

3) погодити статут кредитної спілки з відповідним регіональним управлінням Національного банку України та підписати угоду про її заснування. Для цього необхідно подати клопотання до Національного банку України.

Погодження статуту кредитної спілки з регіональним управлінням Національного банку України здійснюється відповідно до наказу Голови Правління НБУ від 17.03.94 № 41 «Про Положення про погодження статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків і надання позик кредитними спілками». Під час розгляду статуту Національний банк України ретельно перевіряє:

- склад засновників (не менше 50 осіб);
- джерела коштів для формування позикового, резервного та інших фондів;
- кредитні операції;
- функції загальних зборів, правління, кредитного та наглядового комітетів з питань кредитування та розрахунків.

При виявленні невідповідності між статутом, вимогами чинного законодавства та нормативними актами НБУ Національний банк України у письмовій формі надає кредитній спілці, а за необхідності і органу державної реєстрації, свій висновок з питань кредитування і розрахунків.

У разі погодження статуту на титульній сторінці трьох примірників НБУ ставить візу: «Статут кредитної спілки (назва) з питань кредитування та розрахунків погоджено».

Щодо підписання засновницької угоди, то часто виникає ситуація, коли нотаріуси вимагають, щоб угоду підписували всі учасники установчих зборів, зазначені у додатку до протоколу. Усі 50 учасників установчих зборів не повинні підписувати засновницьку угоду. Це підтверджується і тим, що у зв'язку з листом на адресу всіх регіональних управлінь НБУ від 02.08.99 № 23011/107 про внесення змін до «Положення про погодження статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків і надання позик кредитними спілками» слова «склад засновників, який має бути не менш ніж 50 осіб» замінити на «склад кредитної спілки може бути створений у кількості не меншій ніж 50 осіб».

Для реєстрації кредитної спілки потрібно подати такі документи: заяву, угоду про заснування, погоджений з НБУ статут кредитної спілки, відомості про склад статутних органів (окремо або в протоколі установчих зборів), загальну чисельність членів кредитної спілки (окремо або у вигляді додатку до протоколу установчих зборів), документи про сплату реєстраційного збору.

Оскільки кредитні спілки мають місцевий статус, їх реєстрація відбувається за нормами, згідно з якими здійснюється легалізація діяльності місцевих громадських організацій.

3.2. ФУНКЦІЇ, ОБОВ'ЯЗКИ, КОМПЕТЕНЦІЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОЮ СПІЛКОЮ

Органи управління кредитної спілки — загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління. За рішенням загальних зборів членів кредитної спілки можуть бути створені й інші органи управління. Слід зауважити, що у кредитній спілці, яка є фінансовою організацією, назви окремих органів управління, обов'язки схожі на банківські, хоча за функціями вони аналогічні тим, що діють в інших кооперативах. Закон України «Про кредитні спілки» чітко регламентує функціональні обов'язки органів управління.

Вищим органом управління кредитної спілки є загальні збори її членів. Управління спілкою здійснюють загальні збори членів правління, спостережна рада (ревізійна комісія). Як виконавчий орган у спілці може бути створена виконавча дирекція, а як консультативно-дорадчий — кредитний комітет (рис. 3.1). Конкретна структура органів управління, їх компетенція та порядок формування визначаються статутом спілки з урахуванням кількості членів, обсягу та напрямів її діяльності, іншої специфіки.

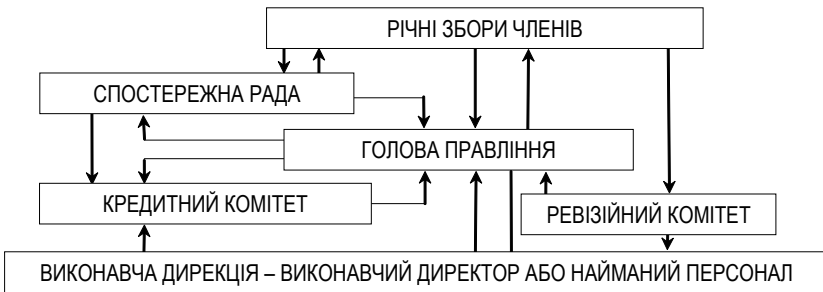

Рис. 3.1. Структура управління кредитною спілкою

У кредитних спілках можуть обиратися голова, його заступник та ревізор. За рішенням загальних зборів голова спілки може виконувати функції виконавчого директора.

Загальні збори членів можуть приймати рішення з будь-яких питань діяльності кредитної спілки. До виняткової компетенції загальних зборів членів кредитної спілки належить такі завдання:

- затвердження статуту кредитної спілки, внесення до нього змін і доповнень;
- обрання та відкликання членів спостережної ради та ревізійної комісії;
- затвердження річних результатів діяльності кредитної спілки, звітів спостережної ради, правління та кредитного комітету, висновків ревізійної комісії. Річний звіт про результати діяльності кредитної спілки затверджується загальними зборами лише за наявності висновку ревізійної комісії;
- прийняття рішення про збільшення пайового капіталу кредитної спілки шляхом збільшення розміру обов'язкового пайового внеску або встановлення додаткових пайових внесків;
- прийняття рішення про порядок розподілу доходу та покриття збитків кредитної спілки;
- затвердження положень про спостережну раду, ревізійну комісію, кредитний комітет та правління;
- прийняття рішення про припинення діяльності кредитної спілки.

Статутом кредитної спілки можуть визначатися інші питання, які належать до виняткової компетенції загальних зборів. Наприклад, розв'язання конфліктних ситуацій між органами управління кредитної спілки.

Спостережна рада кредитної спілки обирається на загальних зборах членів кредитної спілки у складі не менше ніж п'ять осіб. Вона представляє інтереси членів кредитної спілки в період між загальними зборами. Члени спостережної ради працюють на громадських засадах. Серед них не можуть бути особи, які перебувають у трудових відносинах з кредитною спілкою.

Порядок обрання спостережної ради та строк її повноважень визначаються статутом кредитної спілки. Наприклад, статут може передбачати, що загальні збори щорічно обирають 1/3 кількісного складу спостережної ради терміном на три роки із поданих кандидатур у встановленому порядку. Члени спостережної ради, які

пропрацювали встановлений термін, можуть обиратися на новий термін поряд з іншими кандидатурами. У разі неправомочності загальних зборів або неспроможності їх обрати новий склад спостережної ради, члени її продовжують виконувати свої обов'язки до наступних чергових або позачергових зборів.

Переобиратися одночасно весь склад спостережної ради може лише у випадку встановлення контролюючими органами чи ревізійною комісією фактів прийняття нею рішень, які завдали суттєвої шкоди кредитній спілці і визнані у встановленому порядку навмисними та протизаконними.

Спостережна рада кредитної спілки підзвітна загальним зборам членів кредитної спілки і в межах, визначених Законом та статутом кредитної спілки, контролює і регулює діяльність правління та кредитного комітету.

До компетенції спостережної ради кредитної спілки належать такі дії:

- затвердження положень про порядок надання членам послуг, передбачених Законом та статутом кредитної спілки;
- встановлення видів кредитів, які надаються кредитною спілкою;
- вирішення питань про прийняття нових членів до кредитної спілки та припинення членства у кредитній спілці;
- затвердження у випадках, передбачених статутом кредитної спілки, рішень кредитного комітету про надання кредиту;
- визначення порядку прийняття рішень про придбання та продаж майна кредитної спілки, використання тимчасово вільних коштів;
- затвердження кошторису та штатного розпису кредитної спілки;
- затвердження положення про структурні підрозділи кредитної спілки;
- призначення голови та членів правління, а також членів кредитного комітету;
- визначення кваліфікаційних вимог до членів кредитного комітету, працівників кредитної спілки та залучених на договірних умовах експертів згідно з нормативно-правовими актами та статутом спілки;
- прийняття рішення про вступ кредитної спілки до асоціації кредитних спілок та/або об'єднаної кредитної спілки і вихід

з асоціацій та/або об'єднаної кредитної спілки, якщо ці питання статутом кредитної спілки не віднесені до виняткової компетенції загальних зборів членів кредитної спілки.

Спостережна рада вирішує й інші питання діяльності кредитної спілки, за винятком тих, що належать до виняткової компетенції загальних зборів членів кредитної спілки.

Очолює спостережну раду кредитної спілки голова, який обирається в порядку, визначеному в Положенні про спостережну раду. Голова спостережної ради організовує роботу спостережної ради кредитної спілки, головує на її засіданнях та звітує про роботу спостережної ради на загальних зборах членів кредитної спілки.

Правління кредитної спілки — це виконавчий орган, який здійснює керівництво її поточною діяльністю. Правління складається з осіб, які перебувають у трудових відносинах із спілкою. Правління вирішує всі питання діяльності кредитної спілки, крім тих, які належать до компетенції загальних зборів, спостережної ради та кредитного комітету. Спостережна рада може прийняти рішення про делегування частини належних їй повноважень правлінню, крім тих, які за статутом віднесені до виняткової компетенції кредитної спілки. Правління підзвітне загальним зборам і спостережній раді кредитної спілки та організовує виконання їх рішень. Воно діє від імені кредитної спілки в межах, передбачених Законом і статутом спілки. Роботою правління керує голова правління, який призначається спостережною радою.

Голова правління кредитної спілки виконує такі обов'язки:

- без доручення представляє інтереси кредитної спілки та діє від її імені;
- представляє кредитну спілку в її відносинах з державою, іншими юридичними та фізичними особами;
- укладає договори та інші угоди від імені кредитної спілки, підписує доручення на провадження дій від імені кредитної спілки;
- розпоряджається майном кредитної спілки в порядку та у межах, визначених статутом кредитної спілки;
- готує подання спостережній раді про призначення та звільнення членів правління кредитної спілки, призначає на посади та звільняє з посад працівників кредитної спілки, вживає до них заходи щодо заохочення і стягнення відповідно до законодавства та заходи щодо підготовки і підвищення кваліфікації працівників кредитної спілки;

• вирішує інші питання діяльності кредитної спілки відповідно до Закону та статуту кредитної спілки.

Голова правління кредитної спілки несе персональну відповідальність за виконання покладених на нього завдань.

Статут кредитної спілки може передбачати особливі умови щодо кандидатури на посаду голови правління. Наприклад, у статуті може бути записано: «При призначенні на посаду голови правління спостережна рада повинна віддавати перевагу особам, які мають наукову ступінь, глибоко знають особливості діяльності кредитної спілки та мають відповідний досвід роботи у кредитних спілках чи інших фінансових установах».

Кредитний комітет кредитної спілки є спеціальним органом, який відповідає за організацію кредитної діяльності. Він призначається спостережною радою, підзвітний загальним зборам та спостережній раді і несе перед ними відповідальність за ефективну діяльність кредитної спілки.

Кредитний комітет призначається у складі не менше трьох осіб. Порядок призначення, строки повноважень та порядок діяльності кредитного комітету визначаються статутом кредитної спілки та положенням про кредитний комітет.

Членами кредитного комітету можуть бути члени спостережної ради, члени правління та інші особи. Членам кредитного комітету, які не є членами спостережної ради або правління кредитної спілки, може передбачатися винагорода, розмір якої визначається спостережною радою залежно від обсягу роботи та їх кваліфікації. Член кредитного комітету не може брати участь у прийнятті рішення про надання йому кредиту як члену кредитної спілки. Голова правління кредитної спілки є членом кредитного комітету за посадою.

Кредитний комітет здійснює такі функції:

- розглядає заяви членів кредитної спілки про надання кредитів і прийняття рішень з цих питань;
- здійснює контроль за якістю кредитного портфеля;
- вирішує питання, пов'язані з кредитною діяльністю, відповідно до Закону «Про кредитні спілки», статуту кредитної спілки та положення про кредитний комітет.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю кредитної спілки здійснює ревізійна комісія. Ревізійна комісія підзвітна і відповідальна перед загальними зборами членів кредитної спілки.

Вона обирається загальними зборами членів кредитної спілки у складі не менше трьох осіб, які працюють на громадських засадах. Порядок обрання ревізійної комісії, строк повноважень та порядок її діяльності визначаються статутом кредитної спілки. До складу ревізійної комісії не можуть входити члени спостережної ради, правління, кредитного комітету особи, які перебувають з кредитною спілкою у трудових відносинах.

Перевірку фінансово-господарської діяльності кредитної спілки здійснює ревізійна комісія не рідше одного разу на рік. Позапланові перевірки проводяться за рішенням спостережної ради або на вимогу не менш ніж 20 відсотків членів кредитної спілки.

Про результати проведених перевірок ревізійна комісія доповідає загальним зборам та спостережній рад кредитної спілки. На вимогу ревізійної комісії їй надаються будь-які матеріали, бухгалтерські та інші документи, а також пояснення посадових осіб. Ревізійна комісія має право за погодженням із спостережною радою на договірних засадах залучати до проведення перевірок зовнішніх експертів з осіб, які не перебувають у трудових відносинах з кредитною спілкою.

Ревізійна комісія складає висновок за річними звітами про результати діяльності кредитної спілки. Ревізійна комісія може тимчасово припинити повноваження будь-якої посадової особи кредитної спілки в разі виявлення допущених нею порушень, що загрожують фінансовій стабільності кредитної спілки. При загрозі існуванню кредитної спілки ревізійна комісія скликає позачергові загальні збори.

3.3. НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

У червні 1994 р. 28 кредитних спілок із 17 областей України заснували Національну асоціацію кредитних спілок України (НАКСУ). Ідея створення асоціації виникла ще при заснуванні національного оргкомітету з відродження руху кредитних спілок в Україні. Кредитні спілки, що створювалися пізніше, приєднувалися до засновників НАКСУ, яка була і залишається відкритою для всіх кредитних спілок, що виникають в Україні та дотримуються кооперативних принципів.

З 12 по 14 вересня 1994 р. в Україні відбулася I Світова конференція українських кредитних спілок. Після обговорення стану кредитно-кооперативного руху в Україні конференція прийняла звернення до органів виконавчої влади всіх рівнів.

У листопаді 1994 року Національна асоціація кредитних спілок України стала повноправним членом Всесвітньої ради кредитних спілок. У квітні 1995 р. при НАКС створено навчально-методичний центр, а у вересні — сервісний центр. За даними НБУ, на початок 1996 р. в Україні було зареєстровано понад 150 кредитних спілок.

Національну асоціацію кредитних спілок України створено для вирішення проблем, пов'язаних з розвитком кредитного руху в Україні, для поліпшення соціально-економічного стану широких верств населення, як координаційна та уніфікована структура, що об'єднує кредитні спілки в життєздатну структуру. На кінець 2000 р. до складу НАКСУ входило 105 кредитних спілок із 21 області України та Автономної Республіки Крим. Вони об'єднували майже 75 тисяч громадян і мали у своїх активах понад 17 млн. грн. Кредитні спілки, що входять до членів НАКСУ, протягом 2000 р. надали близько 60 тис. позик на суму понад 40 млн. грн. При цьому структура сумарного кредитного портфеля кредитних спілок — членів НАКСУ була такою: соціальне кредитування (пільгові кредитні програми для соціально незахищених верств населення) — 5%, споживче кредитування (придбання побутової техніки, навчання, відпочинок, індивідуальне житлове будівництво тощо) — 40%, бізнес-кредитування (кредитування підприємницьких ініціатив, придбання виробничого обладнання та поповнення обігових коштів підприємців і фермерів) — 55%.

Основні напрями діяльності НАКСУ:

- участь у розробці та лобіюванні повноцінного законодавства для кредитних спілок України;
- створення інфраструктури, яка необхідна для стабільної та ефективної роботи кредитних спілок (страхова компанія, навчально-методичний центр, сервісний центр);
- захист інтересів кредитних спілок та їх членів перед центральними та місцевими органами виконавчої влади;
- консультування кредитних спілок з фінансових, правових і бухгалтерських питань [13].

Підвищення кваліфікації кадрів кредитних спілок передбачає вивчення та узагальнення передового досвіду роботи; розробку внутрішніх операційних стандартів з метою уніфікації діяльності кредитних спілок — членів НАКСУ; пропаганду ідей фінансової кооперації серед широких верств населення України; створення єдиного інформаційного простору в рамках українського руху кредитних спілок; впровадження програм забезпечення фінансової стабільності кредитних спілок (стабілізаційний фонд, центральний резерв ліквідності, кредитна спілка кредитних спілок).

НАКСУ докладає великі зусилля для створення необхідної кредитним спілкам інфраструктури, яка вже зараз складається із страхової компанії, навчально-методичного та сервісного центрів. Інфраструктура повинна не тільки задовольняти потреби кредитних спілок у необхідних послугах, а й забезпечити їх фінансову стабільність. Тому невід'ємною частиною інфраструктури повинен стати стабілізаційний фонд, який гарантує повернення вкладів громадян у разі банкрутства кредитної спілки та сприяє ефективному взаємокредитуванню її членів.

 Література: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

ЛЕКЦІЯ 4

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

- 4.1. Основна діяльність кредитних спілок.
- 4.2. Статут кредитної спілки.
- 4.3. Взаємодія кредитних спілок з підприємницькими структурами та населенням в сільській місцевості.

4.1. ОСНОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Кредитні спілки як фінансові інституції здійснюють свою діяльність в секторі ринку фінансових послуг, де подібні послуги не надаються іншими фінансовими інститутами або пропонуються на неприйнятних умовах. Свого часу в цьому секторі працювали комерційні банки, але згодом вони зрозуміли, що працювати з населенням не дуже вигідно, тому втратили інтерес до дрібних клієнтів.

Робота кредитної спілки як організації, яка не має на меті отримання прибутку, спрямована на надання лише певних послуг. Це визначає її вузьку спеціалізацію щодо напрямів використання фінансових ресурсів, накопичених за рахунок заощаджень своїх членів.

Як суб'єкти фінансового ринку кредитні спілки надають послуги, які подібні до банківських, та цілу низку нефінансових послуг, а саме:

- залучення коштів шляхом прийняття депозитів;
- надання кредитів усіх видів;
- надання гарантій за членів спілки;
- платіжно-розрахункові операції;
- колективна закупівля необхідних для членів спілки товарів;
- сприяння бізнесу членів кредитної спілки;

- надання певних видів страхових послуг;
- здійснення контролю за ефективним використанням отриманих фінансово-кредитних ресурсів.

Кредитна спілка, крім надання кредитних та ощадних послуг своїм членам, не має права проводити іншу господарську діяльність. Вона створюється та діє насамперед для того, щоб надати можливість своїм членам отримати кредит на прийнятних для них умовах. Відсотки, отримані спілкою за надані кредити, становлять її дохід. Він спрямовується на створення фондів і розподіляється за внесками членів спілки.

Кредитна спілка відповідно до свого статуту:

- надає позики членам спілки на умовах їх платності, строковості та забезпеченості під заставу майна або майнових прав;
- приймає внески від членів спілки;
- розподіляє доходи на вклади членів спілки пропорційно до внесених ними коштів;
- створює фонди спілки, в тому числі позиковий і резервний, зберігає кошти в установах банків;
- є поручителем членів спілки щодо зобов'язань перед третіми особами;
- надає позики іншим кредитним спілкам, асоціаціям кредитних спілок за наявності вільних коштів, використовує кошти на потреби розвитку руху кредитних спілок;
- оплачує за дорученням своїх членів вартість товарів, робіт і послуг, зокрема житлово-комунальних, у межах внесків члена кредитної спілки або наданого йому кредиту;
- здійснює благодійництво за рахунок коштів спеціально створених для цього фондів.

Внески членів кредитної спілки поділяються:

- за обов'язковістю — на обов'язкові і необов'язкові;
- за зворотністю — на зворотні і незворотні;
- за можливістю нарахування відсотків (розподілу доходів) — на внески, на які повинні нараховуватися відсотки, внески, на які може розподілятися дохід, та внески, на які відсотки не нараховуються (дохід не розподіляється);
- за економічною природою — на внески, які належать до капіталу, та внески, які належать до зобов'язань спілки;
- за власністю — на внески, які є власністю членів, і внески, що є власністю кредитної спілки;

• за цільовим призначенням — на внески, які використовуються для надання позик членам кредитної спілки, та внески, з яких формується власний капітал спілки.

Виходячи з мети діяльності кредитних спілок, — задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні, наданні фінансових послуг шляхом об'єднання грошових внесків, основними методами є:

- залучення внесків;
- кредитування.

Політика щодо залучення внесків членів кредитної спілки визначається правлінням спілки шляхом прийняття відповідного положення. У положенні зазначені такі вимоги:

- види внесків членів відповідно до цієї політики;
- максимально допустима питома вага внесків у пасивах спілки, які належать одному члену, в процентному співвідношенні до загальних пасивів спілки;
- режим залучення внесків депозитного типу відповідно до термінів дії угод, варіантів нарахування відсотків, сплати відсотків, суми внеску та можливості поточного зняття чи вкладення частини суми внеску;
- питома вага окремих видів внесків депозитного типу в загальній сумі внесків;
- мінімальний та максимальний розмір вкладень за окремими видами внесків депозитного типу;
- мінімальний та максимальний терміни дії угод за окремими видами внесків депозитного типу, які є строковими;
- можливість застосування в угодах штрафних санкцій до вкладника у випадку, якщо з його ініціативи достроково припиняється дія угоди про внесення строкового членського внеску депозитного типу;
- можливість застосування в угодах про внески депозитного типу змінних (прирівняних до еквівалента) відсотків;
- періодичність і варіант розподілу доходів на внески пайового типу;
- порядок та терміни повернення окремих видів зворотних внесків на вимогу члена спілки.

Своїми поточними рішеннями правління кредитної спілки встановлює процентні ставки з внесків депозитного типу та розмір частини доходу, що згідно з визначеною в положенні періо-

дичністю розподіляється на внески пайового типу, а також може визначати мінімальний розмір вступного та обов'язкового внесків пайового типу, максимальний розмір внесків пайового типу одного члена (конкретна сума або без обмежень), фіксувати на певний період розмір і можливий термін вкладання за окремими видами внесків депозитного типу в межах, зазначених у положенні.

У кредитній спілці можуть застосовуватися такі види внесків членів кредитної спілки:

- 1) вступний внесок — обов'язковий незворотний внесок, що вноситься одноразово на момент вступу в члени спілки на суму, передбачену статутом спілки. На вступний внесок відсотки не нараховуються (дохід не розподіляється). Вступний внесок повністю спрямовується на формування резервного фонду спілки. Вступний внесок є власністю кредитної спілки, яка поповнює її інституційний капітал;
- 2) обов'язковий внесок пайового типу — обов'язковий зворотний внесок, який вноситься на момент вступу особи в члени спілки та в інших, передбачених статутом, випадках у розмірі, визначеному статутом спілки. На обов'язковий внесок пайового типу може розподілятися дохід за результатами роботи кредитної спілки у певному періоді у розмірі та порядку, визначеному правлінням спілки. Обов'язковий внесок пайового типу спрямовується на надання позик членам кредитної спілки, формує прирівняний до власного капіталу пайовий фонд. Обов'язковий внесок пайового типу є власністю члена і може бути повернутий за його вимогою, що спричиняє припинення членства в спілці;
- 3) додатковий внесок пайового типу — необов'язковий зворотний членський внесок, максимальний розмір якого не регламентується законодавством і може бути обмежений лише рішенням правління спілки. На додатковий внесок пайового типу може розподілятися дохід за результатами роботи кредитної спілки у певному періоді у розмірі та порядку, визначеному правлінням спілки. Додатковий внесок пайового типу спрямовується на надання позик членам кредитної спілки, формує прирівняний до власного

капіталу пайовий фонд. Додатковий внесок пайового типу є власністю члена і може бути повернутий за його вимогою;

- 4) внесок депозитного типу — необов'язковий зворотний членський внесок, розмір і термін перебування якого в користуванні спілки визначено відповідними угодами. На внесок депозитного типу здійснюється нарахування відсотків згідно з укладеними угодами. Внесок депозитного типу спрямовується на надання позик членам кредитної спілки та входить до складу її зобов'язань. Внесок депозитного типу є власністю члена і може бути повернений йому згідно з умовами укладених угод;
- 5) цільовий внесок члена — незворотний внесок, який використовується на потреби розвитку кредитної спілки. Обов'язковість внесення цільових внесків визначається положеннями про відповідні цільові (спеціальні) внески. На цільовий членський внесок відсотки не нараховуються (дохід не розподіляється). Цільовий внесок є власністю кредитної спілки і належить до її неінституційного капіталу;

Кредитна спілка формує свій капітал за рахунок внесків депозитного типу. За терміном дії договорів внески депозитного типу поділяються на строкові та безстрокові (без визначення у договорі терміну залучення).

Строкові внески депозитного типу за строками дії договорів поділяються на короткострокові (до 3 місяців), середньострокові (від 3 до 12 місяців) і довгострокові (12 місяців і більше).

Строкові внески депозитного типу можуть залучатися за такими формами:

- внески з нарахуванням та сплатою відсотків і суми внеску наприкінці терміну дії угоди;
- внески з періодичним нарахуванням відсотків та сплатою відсотків і суми внеску наприкінці терміну дії угоди;
- внески з періодичним нарахуванням та сплатою відсотків і частини суми внеску.

Безстрокові внески депозитного типу можуть залучатися за такими формами:

щодо суми внеску:

- поточні внески з правом зняття або довнесення певної суми у будь-який час;
- внески з правом періодичного зняття будь-якої суми;
- фіксовані внески з правом зняття повної суми в будь-який час на вимогу члена спілки;

щодо нарахування відсотків:

- періодично;
- на момент здійснення операції (сплата відсотків, зняття частини суми);

щодо сплати відсотків:

- періодично;
- на запитання.

4.2. СТАТУТ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Зміст статуту кредитної спілки повинен відповідати вимогам, які висуватися до нього відповідними статтями Цивільного кодексу та нормативними актами щодо функціонування кооперативних підприємств з урахуванням їх специфіки, а також ряду положень, які відсутні в цих актах, але стосуються фінансово-кредитної діяльності з урахуванням практики та досвіду роботи кредитних спілок.

У статуті кредитної спілки можуть бути передбачені інші положення, які стосуються діяльності кредитної спілки і не суперечать законодавству України.

При підготовці статуту кредитної спілки в основному слід орієнтуватися на текст «Типового статуту кредитної спілки», щоб уникнути в майбутньому проблем при погодженні статуту у регіональному управлінні НБУ. Особливо це стосується питань, пов'язаних із фінансовою діяльністю кредитної спілки.

Статуту кредитних спілок повинні містити такі обов'язкові положення:

- офіційну назву спілки;
- місцезнаходження та територію діяльності;
- предмет, мету та термін діяльності;
- порядок та умови прийому в члени, закінчення членства, в тому числі підстави та порядок виключення з членів спілки;

- права, обов'язки та відповідальність членів спілки;
- склад, порядок створення, компетенцію та відповідальність органів управління спілкою, порядок прийняття рішень;
- відповідальність спілки перед її членами;
- розмір, склад та порядок внесення вступних внесків та відповідальність членів за порушення зобов'язань щодо їх внесення;
- порядок повернення пайових накопичень при виході із спілки;
- джерела формування та порядок використання майна;
- фонди, що створюються спілкою, та порядок їх формування;
- порядок розподілу доходів;
- перелік послуг, що надаються спілкою;
- організація фінансово-кредитної діяльності спілки;
- дата початку та закінчення фінансового року;
- організація обліку та звітності кредитної спілки;
- порядок і умови реорганізації та ліквідації кредитної спілки.

Статут кредитної спілки за рішенням засновницьких зборів може містити інші положення, що не суперечать діючому законодавству. Зміни та доповнення до статуту вносяться за рішенням загальних зборів та підлягають реєстрації у встановленому порядку. Зміна кількості членів та величини пайового капіталу не зумовлює перереєстрацію статуту. Копія статуту видається кожному члену, а також повинна знаходитися в доступному для ознайомлення місці.

Члени спілки можуть бути обрані тільки до одного з органів — правління, спостережної ради (ревізійної комісії). Члени спостережної ради не можуть бути членами правління та входити до складу виконавчої дирекції. Члени виборних органів та кредитного комітету працюють на громадських засадах.

Вищий орган управління — загальні збори членів кредитної спілки. Вони правомірні вирішувати будь-які питання, що відповідають статутним цілям, завданням кредитної спілки, спостережної ради, кредитного комітету та виконавчої дирекції. Терміни, порядок скликання та проведення загальних зборів визначаються статутом.

У період між загальними зборами правління забезпечує виконання рішень загальних зборів кредитної спілки та здійснює керівництво її діяльністю. Воно підзвітне загальним зборам і обирається на термін, визначений статутом.

Спостережна рада забезпечує дотримання спілкою норм і положень статуту та діючого законодавства, здійснює контроль за роботою правління, виконавчою дирекцією, розглядає звернення членів у випадку, якщо цього не робить правління або виконавча дирекція.

Спостережна рада підзвітна загальним зборам і обирається на термін, передбачений статутом. Якщо за рішенням загальних зборів створюється ревізійна комісія, вона виконує функції спостережної ради.

Виконавчим органом є виконавча дирекція спілки, здійснює керівництво повсякденною діяльністю. Повноваження та відповідальність виконавчої дирекції визначаються статутом. Виконавчий директор та головний бухгалтер призначаються відповідно до статуту. Кожен з них може бути обраний головою правління або спостережної ради.

Кредитний комітет розглядає заявки, приймає рішення та рекомендації щодо надання позик. Правління кредитної спілки відповідно до статуту створює кредитний комітет, який відповідає за реалізацію кредитної політики, приймає рішення про надання позик, а також готує відповідні подання для розгляду на засіданні правління залежно від величини позики.

Правління, кредитний комітет і наглядовий комітет працюють на громадських засадах. Водночас за рішенням правління кредитної спілки робота членів цих формувань може оплачуватися.

4.3. ВЗАЄМОДІЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК З ПІДПРИЄМНИЦЬКИМИ СТРУКТУРАМИ ТА НАСЕЛЕННЯМ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

У сучасних умовах кредитна спілка — це невід’ємна і особлива складова частина банківської системи ринкового типу. Принципи організації, мета, завдання та функції кредитної спілки відрізняють її від інших інститутів фінансового ринку, зумовлюють особливі відносини між ними.

Інтенсивність та результативність взаємовідносин з кредитними організаціями сьогодні не можуть бути достатніми. Існує кілька причин цього. По-перше, у кредитних спілках і кредитних організаціях різна мета діяльності. Кредитні спілки ставлять за мету задоволення господарських та особистих потреб своїх членів у банківських послугах, а кредитні організації — отримання прибутку. По-друге, кредитні спілки та кредитні організації не досягли рівня, при якому можливі взаємовигідні відносини. По-третє, кредитна кооперація як система знаходиться на початковій стадії розвитку.

По мірі розвитку кредитної кооперації буде посилюватися її інтеграція у банківську систему. Чинне законодавство нашої держави, визначаючи правове положення створюваних організацій як юридичних осіб для здійснення різних видів діяльності, поділяє їх на два види щодо основної мети функціонування — комерційні та некомерційні. Правове положення кредитних спілок відносить їх до некомерційних організацій, тому що вони не ставлять за мету отримання прибутку. Це визначає принципи їх організації та діяльності.

Добровільність об'єднання в кредитну спілку задовольняє основні потреби її членів, які не були задоволені ні в процесі здійснення господарської діяльності, ні в інших організаціях. Значення кредитної спілки зростає завдяки можливості задовольнити потреби її членів щодо отримання фінансових ресурсів або збереження тимчасово вільних грошових коштів однією юридичною особою з найменшими втратами часу та зусиль.

Виходячи з цього, мету кредитної спілки можна визначити як задоволення потреб її членів у позикових коштах. Одним з основних елементів затрат на формування позикового фонду слід розглядати витрати кооперативу на забезпечення збереження власних коштів його членів.

Метою спілки, яка створена фізичними особами, можна вважати збереження вкладів та надання позик на споживчі цілі, зокрема на придбання товарів та послуг.

Обов'язковою умовою створення кредитної спілки є ініціатива та зацікавленість окремих груп громадян та юридичних осіб, які проживають або здійснюють свою діяльність в сільській місцевості.

Кооперативна діяльність спрямована не лише на задоволення матеріальних потреб населення, а й на соціальну перебудову села, економічну стабілізацію, відродження демократії, міжнародне співробітництво.

Враховуючи вищевикладене та несистемний за формою і незбалансований за темпами процес становлення ринкової економіки в Україні, від якого особливо потерпає населення сільських регіонів, необхідно запровадити механізм взаємодії підприємств системи споживчої кооперації з населенням та іншими підприємницькими структурами через створення кредитної спілки для здійснення кредитування господарської діяльності в сільській місцевості (рис. 4.1).

У цих умовах кредитна спілка зможе вносити реальний вклад у вирішення питань розвитку вітчизняного виробництва, створення додаткових робочих місць, формування соціально-побутової інфраструктури в сільській місцевості і тим самим пом'якшити кризовий вплив на зниження життєвого рівня громадян.

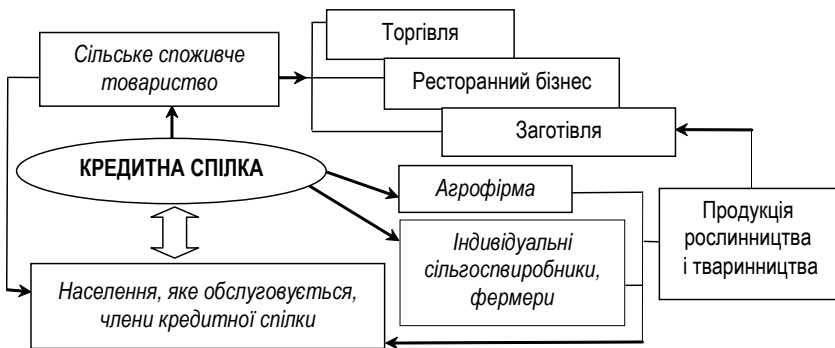

Рис. 4.1. Фінансовий механізм залучення коштів кредитної спілки

Члени кредитної спілки мають можливість:

- ефективно розмістити наявні грошові кошти і отримати від даної операції дохід;
- забезпечити фінансування своїх приватних потреб;

- сприяти економічному розвитку виробництва сільськогосподарської продукції та створенню додаткових робочих місць.

Збільшення обігового капіталу дозволить споживчому товариству збільшити обсяг заготівель сільськогосподарської продукції, наповнити магазини товарами, які користуються попитом у населення, і тим самим задовольнити будь-які потреби сільського населення, змінити інфраструктуру села.

Кредитна спілка працює в інтересах своїх членів. Вона достовірно знає своїх позичальників і тому в основному укладаються договори поруки за оформлений кредит, який тут же, за бажанням позичальника, видається готівкою або ж проводяться безготівкові розрахунки.

Водночас у зв'язку з платіжною кризою багатьох підприємств, дефіцитом власного оборотного капіталу особливу увагу слід приділяти факторинговим операціям.

Факторинг — це різновид кредитно-фінансової операції, який забезпечує не тільки оборотність вартості, але й такі важливі зовнішні умови, як забезпечення підприємств необхідними ресурсами, надання виробникам інформації про стан і структуру попиту на їхню продукцію.

Основною послугою при факторингу є фінансування кредитною спілкою поставок товарів з відстрочкою платежу. Крім того, спілка здійснює контроль за своєчасністю оплати та облік дебіторської заборгованості. Другою послугою при факторингу є страхування ризиків, пов'язаних з постачанням товарів, зокрема ризику неотримання своєчасного платежу від покупця. Третя послуга — адміністративне управління дебіторською заборгованістю, яке передбачає контроль за своєчасною оплатою поставок покупцями.

В умовах функціонування кредитної спілки з'являються великі можливості для забезпечення підприємств товарно-матеріальними цінностями, які необхідні для проведення фінансово-господарської діяльності. При цьому з боку членів кредитної спілки відбувається контроль за здійсненням тієї чи іншої господарської операції, адже в умовах факторингової угоди постачальник поступається спілці правом отримання платежів від платників за поставлені товари чи надані послуги.

Кредитна спілка у день отримання платіжних вимог оплачує їх постачальникові, а сама завершує розрахунки з покупцями. Механізм здійснення кредитною спілкою факторингових операцій поданий на рис. 4.2.

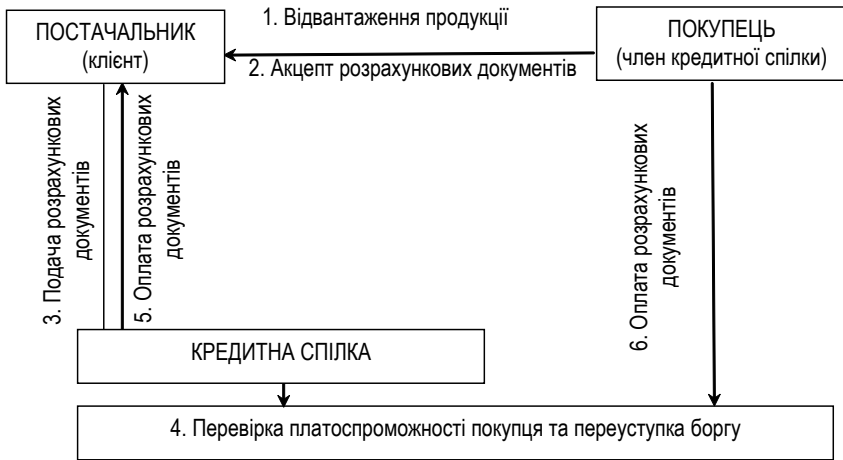

Рис. 4.2. Схема здійснення кредитною спілкою факторингових операцій

Кредитна спілка, членами якої є населення, що проживає на даній території, працює в одному з підприємств та користується послугами цих підприємств залежно від потреб. Отже, члени кредитної спілки мають можливість визначити важливість і необхідність тієї чи іншої угоди, дати дозвіл на її здійснення і тільки після цього приступити до укладання факторингової угоди. Для підприємств дуже важливим є те, що надходження виторгу від реалізації продукції за виконані послуги не залежить від платоспроможності платників, терміну оборотності коштів у розрахунках та інших чинників.

Фінансування при факторингу має ряд переваг, серед яких слід в першу чергу зазначити такі:

- комплексну систему довготермінового фінансування організації;

- автоматичне збільшення фінансування по мірі росту обсягу реалізації;
- відсутність обмежень по платежах від постачальників товарів.

Постачальник також має вигоди в умовах використання факторингу, а саме:

- отримання додаткового прибутку за рахунок збільшення обсягів реалізації в результаті отримання необхідного оборотного капіталу від спілки;
- економія коштів на операціях, пов'язаних з отриманням банківського кредиту.

Фінансування в межах факторингу звільняє постачальника від проблеми дефіциту власного обігового капіталу, а покупцю надає можливість гарантовано отримувати від постачальника відстрочку платежу на термін, достатній для товарообігу.

Враховуючи вищевказане, можна зробити висновок про те, що єдиний спосіб поповнення власних обігових коштів для підприємств – участь у створенні кредитних спілок та використання їх фінансового потенціалу для забезпечення фінансово-господарської діяльності.

Таке співтовариство має свої переваги, зокрема можливість швидко оформляти позики, застосовувати диференційовані ставки за користування позикою, можливість відстрочувати терміни погашення при необхідності.

Кредитну спілку можна вважати фінансовим посередником, який забезпечує фінансовий і соціальний захист своїх членів через залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування. Завдяки запропонованим заходам, які пов'язані з організацією функціонування кредитних спілок в сільській місцевості, покращаються показники, що характеризують рівень життя населення, а саме: внутрішній валовий продукт на душу населення; реальні доходи населення; рівень оплати праці; межу бідності; соціальне розташування населення.

 Література: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

ЛЕКЦІЯ 5

ОРГАНІЗАЦІЯ КРЕДИТНО-ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

- 5.1. Формування кредитної політики кредитної спілки.
- 5.2. Надання позик членам кредитної спілки.
- 5.3. Супроводження наданих позик.

5.1. ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Кредитна політика та політика залучення внесків членів кредитної спілки регулюють діяльність кредитних спілок. На основі чинного законодавства України вони формують концептуальні засади надання кредитними спілками кредитних та ощадних послуг своїм членам.

У свою чергу правління кредитної спілки затверджує положення про надання позик і про залучення внесків членів кредитної спілки.

Спілка повинна постійно переглядати свою кредитну політику відповідно до змін ринкових умов. Кредитна політика складається із загальних напрямів прийняття рішень про вибір надійного позичальника, обсягу та терміну кредиту. Ці напрями в подальшому реалізуються управлінським апаратом. На рис. 5.1 наведена послідовність кредитної політики та взаємозв'язок між її етапами. Кредитна політика відображає передумови формування механізму передачі коштів кредитної спілки суб'єктам підприємницької діяльності.

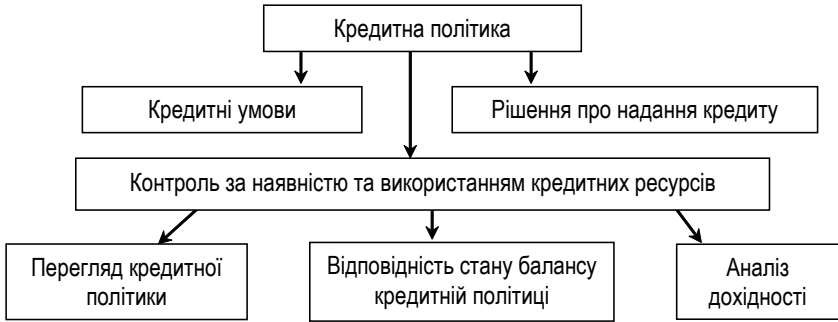

Рис. 5.1. Структура формування кредитної політики кредитною спілкою

Отже, кредитна політика визначає мету кредитного управління. Вона повинна чітко відображати наміри спілки бути активною в наданні позики. Це дає їй можливість швидко змінювати кредитну політику залежно від кон'юнктури ринку або бути консервативною в умовах надання кредиту потенційному позичальнику.

Основним видом діяльності кредитної спілки є надання послуг членам спілки з кредитування та збереження грошових коштів. Позика членам спілки надається на підставі діючого законодавства на умовах, визначених статутом спілки. Спілка повинна постійно переглядати свою кредитну політику відповідно до змін ринкових умов. Вона повинна складатися із загальних напрямків прийняття рішень про вибір надійного позичальника, обсягу та терміну кредиту.

Сформована кредитна політика затверджується загальними зборами членів кредитної спілки з урахуванням чинного законодавства та статуту. Основними питаннями, які враховуються в процесі її формування, є такі:

- кому може надаватися позика і на які цілі;
- максимальний розмір позики для індивідуального позичальника;
- термін позики та розмір компенсації;
- гарантійне обслуговування позики;

- право вимоги дострокового погашення позики;
- вирішення спорів.

Відповідно до статуту кредитної спілки позика надається тільки її членам. Дуже важливим моментом є визначення напрямів використання кредитних ресурсів за наданою позикою. Кредитна політика визначає, що домовленість між спілкою та її членом з приводу використання позики має характер чистої позики, тобто позичальник має право розпоряджатися коштами на свій розсуд. Але дуже часто приймається рішення про цільове призначення позики на виробничі або споживчі потреби. Мета надання позики в першу чергу обумовлюється зацікавленістю спілки як кредитора.

Обов'язковим елементом кредитної політики є встановлення розміру та терміну позики. Умови сплати за користування позикою слід пов'язувати з умовами формування позикового фонду. Надання позики пов'язане з фінансовим ризиком для спілки, тому необхідно дотримуватися процедури прийняття рішення про надання позики (рис. 5.2).

Це рішення відображає неоднозначність встановленого порядку надання позик членам кредитної спілки. Враховуючи те, що членами спілки є особи, які зайняті у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання місцевого регіону, на рішення про видачу позики безперечно впливають потреби в позиці на виробничі цілі. Надаючи позику будь-якій підприємницькій структурі, кредитна спілка має можливість проконтролювати цільове використання та своєчасність повернення позики.

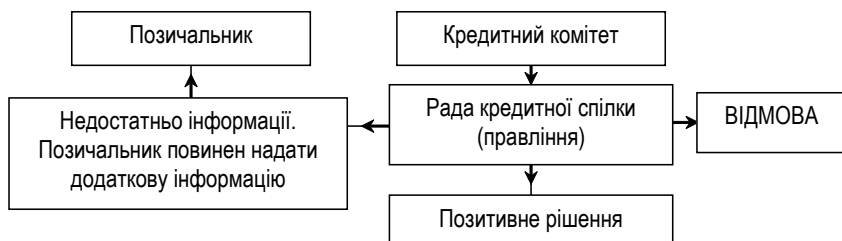

Рис. 5.2. Схема прийняття рішення про надання кредиту

Кредитна політика визначається правлінням спілки шляхом прийняття відповідного положення.

У положенні правління визначаються:

- види позик, які надаються відповідно до їх цільового призначення;
- питома вага окремих видів позик у кредитному портфелі спілки;
- мінімальний і максимальний розміри кожного виду позик;
- мінімальний і максимальний терміни позик;
- вимоги до рівня забезпечення позик кожного виду;
- порядок нарахування і сплати відсотків та основної суми позики з урахуванням їх можливого розміру та терміну;
- спосіб надання основної суми кожного виду позики;
- можливість зміни рівня відсотків за користування позиками;
- додаткові умови з окремих видів позик;
- застосування штрафних санкцій до позичальників, які неналежаючим чином виконують свої зобов'язання за кредитними угодами, а також види та розміри таких санкцій.

Своїми рішеннями правління кредитної спілки встановлює процентні ставки за окремими видами позик, а також у межах періоду, визначеного положенням, з метою гнучкого та оперативного реагування на необхідність забезпечення фінансової стабільності спілки.

Цієї політики повинні дотримуватися кредитні спілки — члени Національної асоціації кредитних спілок України (НАКСУ) для того, щоб на першу вимогу позичальників забезпечити повернення внесків депозитного типу та виконати всі поточні зобов'язання, мінімізуючи водночас розмір коштів, які вилучаються з кредитного обігу як ліквідні активи.

5.2. НАДАННЯ ПОЗИК ЧЛЕНАМ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Правові відносини між кредитною спілкою та її членами визначаються законодавчими актами, статутними документами, положеннями кредитної спілки і рішеннями її керівних органів. Вони ґрунтуються на договірних засадах.

До документів, які засвідчують існування правових відносин між членом кредитної спілки та кредитною спілкою, належать такі:

- заява про вступ до кредитної спілки;
- членська книжка учасника кредитної спілки;

- заява про надання позики;
- договір про членський внесок;
- договір про надання кредиту;
- договір поруки;
- договір застави.

Підставами для укладання договорів між кредитною спілкою та її членами повинні бути: з боку члена кредитної спілки — відповідні заяви; з боку кредитної спілки — рішення керівних органів управління.

Кредитування членів кредитних спілок можливе з урахуванням таких напрямів їх господарської діяльності :

- отримання кредитів від імені членів кредитної спілки селянськими (фермерськими) господарствами та приватними підприємствами, які знаходяться у їх власності;
- поручительство виконання членом спілки зобов'язань перед третіми особами;
- залучення кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, коштів інших установ та організацій винятково для надання кредитів своїм членам;
- оплата за дорученням своїх членів вартості товарів, робіт і послуг в обсягах наданого їм кредиту.

Для контролю за своєчасним внесенням коштів за наданими позиками та оперативного планування руху грошових потоків кредитна спілка здійснює аналітичний облік.

Поточний контроль за дотриманням умов кредитної угоди здійснює уповноважена особа (позиковий управитель, виконавчий директор, уповноважений член кредитного комітету). Зокрема перевіряються строки внесення та обсяги передбачених кредитною угодою платежів. Для цього фактично отримані платежі звіряються з графіком надходження планових платежів, який складається кожного тижня. Уповноважена особа звітує про дотримання графіка планових платежів на кожному засіданні кредитного комітету.

Головною умовою для прийняття рішення про надання позик є очевидна та належним чином підтверджена здатність члена спілки повернути основну суму та відсотки за позиною у встановлений термін за рахунок власних джерел доходу. Така здатність для підприємницьких позик забезпечується обов'язковим складанням

бізнес-плану. Для споживчих позик сума місячного платежу не повинна перевищувати 50% чистого місячного доходу позичальника. При цьому такий дохід повинен бути реальним.

Додатковими умовами для прийняття рішення про надання позики члену кредитної спілки можуть бути його кредитна історія в спілці та можливе використання одного з видів забезпечення.

Кредитний комітет та виконавча дирекція спілки повинні здійснювати постійний аналіз ефективності кредитної політики, визначеної правлінням на основі досвіду її практичної реалізації, та в разі необхідності вносити пропозиції щодо її вдосконалення.

Слід також зупинитися на формуванні кадрового потенціалу кредитної спілки. Професійний рівень працівників, які здатні організувати успішну діяльність спілки, передбачає наявність у них спеціальної підготовки для роботи у фінансовій та банківській сферах.

Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні дозволить забезпечити швидкий приріст валового внутрішнього продукту. Саме малий бізнес зможе оздоровити державні фінанси, збільшити обсяги ВВП, створити додаткові робочі місця.

5.3. СУПРОВОДЖЕННЯ НАДАНИХ ПОЗИК

Згідно з вимогами законодавства та кооперативними принципами, які застосовують кредитні спілки, кожна людина при потребі може стати членом кредитної спілки. Кандидат у члени кредитної спілки передусім повинен ознайомитися із статутними документами кредитної спілки, доступними фінансовими звітами і положеннями кредитної спілки, які використовуються спілкою при залученні вкладів і кредитуванні. Зокрема йому необхідно звернути увагу на:

- відповідність статутних документів вимогам Закону України «Про кредитні спілки»;
- дотримання нормативів фінансової діяльності, які встановлені положеннями кредитної спілки;
- види вкладів і позик та процентну політику, яка запроваджена в кредитній спілці;
- питання документального оформлення договірних взаємовідносин між кредитною спілкою та її членом.

Якщо умови членства в кредитній спілці влаштовують кандидата, він може подати на розгляд правління заяву про вступ до кредитної спілки.

При ухваленні правлінням рішення про прийняття в члени кредитної спілки кандидат повинен сплатити вступний внесок і хоча б один членський внесок певного розміру, що є підставою для визнання його повноправним членом кредитної спілки.

Якщо з об'єктивних причин правління спілки відхилить заяву кандидата, наприклад, у зв'язку з тим, що він не належить до визначеної в статуті громади, можна звернутися або до іншої кредитної спілки, або самому створити кредитну спілку.

Позика надається члену кредитної спілки на підставі укладеної кредитної угоди, в якій визначаються:

- дата та місце укладання угоди;
- повне найменування сторін та їх повноважних представників;
- предмет угоди;
- ціна угоди;
- терміни та порядок виконання угоди;
- відповідальність сторін;
- реквізити сторін;
- підписи і при необхідності печатки сторін.

Всі рішення про надання позик приймаються на засіданні кредитного комітету та у встановленому порядку оформляються протоколами. При цьому в положенні можуть передбачатися певні особливості щодо порядку прийняття рішень про надання окремих видів позик, а саме:

1) рішення кредитного комітету про надання позик, розмір яких перевищує встановлену величину основної суми, в обов'язковому порядку погоджується з правлінням спілки;

2) спеціальним рішенням кредитний комітет делегує посадовій особі спілки право надавати позики, максимальний розмір і загальний ліміт яких визначені в положенні. У цьому випадку зазначена посадова особа зобов'язана подавати докладний звіт про надані їй у межах делегованих повноважень позики на кожному засіданні кредитного комітету;

3) про рішення щодо надання позик членам кредитного комітету або посадовій особі, якій делеговано право надавати позики, в обов'язковому порядку інформується наглядовий комітет спілки на найближчому його засіданні.

Жодний член кредитної спілки не може мати зобов'язань перед кредитною спілкою більше, ніж за двома позиками. При цьому їх загальна допустима сума повинна бути зазначена в положенні. Не допускається надання другої позики членові кредитної спілки, якщо перша надана йому позика прострочена.

Як обов'язкову умову для надання членам окремих видів позик в положенні може бути передбачена наявність у кредитній спілці певної суми внесків позичальника.

Кредитна угода може бути пролонгована, якщо у позичальника немає поточної простроченої заборгованості. Обов'язкова умова пролонгації кредитної угоди полягає в тому, щоб подальші платежі за позикою включали не лише відсотки, а й частину основної суми позики. Повторна пролонгація угоди не допускається.

Положення може передбачати також інші умови та обмеження, що необхідні для забезпечення успішної реалізації кредитної політики спілки, виходячи з її специфіки та визначених пріоритетів.

 Література: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

ЛЕКЦІЯ 6

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

- 6.1. Умови та фактори формування відсоткової ставки.
- 6.2. Види процентних ставок та порядок погашення позик.
- 6.3. Варіанти розподілу доходів на внески пайового типу.

6.1. УМОВИ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВІДСОТКОВОЇ СТАВКИ

Сутність кредитної спілки передбачає, що на відміну від суб'єктів підприємницької діяльності кредитні спілки не мають на меті отримання прибутку. Ця теза знайшла своє відображення і в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств», який відносить кредитні спілки до неприбуткових організацій.

Дохід кредитної спілки складається з надходжень від кредитних операцій, продажу пропагандистських матеріалів, виробів із власною символікою, проведення свят, фестивалів, лекцій, інших культурно-масових заходів після покриття матеріальних витрат, сплати передбачених законодавством України податків та інших платежів до бюджету. Дохід, отриманий після проведення розрахунків, залишається у розпорядженні спілки і розподіляється на внески членів кредитної спілки. Головним завданням кредитної спілки є кредитування своїх членів через залучення їхніх заощаджень.

Ціна користування позикою складається із операційних витрат, витрат на формування резервів, а також витрат на виконання зобов'язань спілки перед вкладниками. Отже, компонента прибутку, яка характерна для ціни на підприємницькі послуги, в ціну за кредитні послуги кредитної спілки не включається.

Ціна за кредитні послуги кредитної спілки виступає у формі процентної ставки на позику. Процентні ставки на різні види позик в кожній кредитній спілці залежать від рівня конкуренції

в регіоні та структури кредитного портфеля. Як правило, позики, які видаються членам кредитної спілки на бізнесові цілі, мають вищий відсоток, ніж на кредитування споживчих потреб. Діапазон процентних ставок на позики на кінець 2000 р. становив 36-96 % річних. Такий підхід абсолютно виправданий, оскільки за ринковими законами більший ризик вимагає і більшої плати за нього. Потрібно також зазначити, що важливим елементом кредитної діяльності спілок є кредитування соціальних потреб, зокрема це позики на лікування, оздоровлення, навчання, за якими передбачаються максимально низькі процентні ставки.

Основою для встановлення процентних ставок на позики повинен бути аналіз на однорідні послуги кредитної спілки, навіть за умови, що послуги, які надають кредитні спілки, ніхто не пропонує на ринку. При цьому необхідно визначитися з умовами, на яких залучатимуться вклади членів спілки, порівнюючи їх з умовами банківських установ.

У процесі практичної діяльності кредитних спілок України членські внески були структуровані на дві групи — членські внески депозитного типу та членські внески пайового типу. Відмінність між ними полягає в тому, що на членські внески нараховується відсоток згідно з укладеними договорами, а на членський внесок пайового типу дохід розподіляється за результатами роботи кредитної спілки за певний період у розмірі та в порядку, що його визначає правління. Отже, членські внески депозитного типу належать до зобов'язань кредитної спілки, а членські внески пайового типу формують її капітал. Щодо члена кредитної спілки, то в будь-якому разі членські внески належать йому за правом власності. На відміну від членських внесків пайового типу він також знає, на який дохід від членських внесків депозитного типу можна розраховувати згідно з умовами договору. Повертаючись до вищевказаної схеми, необхідно наголосити, що передусім кредитна спілка виконує свої зобов'язання щодо членських внесків депозитного типу, а на членські внески пайового типу розподіляє чистий дохід.

Отже, при встановленні середньої річної процентної ставки на позики розрахунки здійснюються за такою схемою: середня процентна ставка на вклади членів кредитної спілки додається до річної суми операційних витрат і витрат на формування резервів, віднесених до середнього розміру активів КС (операційні витрати та витрати на формування фондів і резервів у процентному вира-

женні). При розрахунку середньої річної процентної ставки на позики доцільно врахувати і прогнозований рівень інфляції за рік.

У числовому вираженні такий розрахунок міг би бути таким. Якщо середня процентна ставка на вклади членів кредитної спілки становить 30 % річних, вклади членів кредитної спілки — 70% від активів, суми операційних витрат і витрат на формування резервів, віднесені до середнього розміру активів КС, — 10% (операційні витрати та витрати на формування резервів у процентному вираженні), а прогнозований рівень інфляції — 15%, тоді середня річна процентна ставка на позики дорівнюватиме: $30\% \times 70\% + 10\% + 15\% = 46\%$ річних.

За умови, що співвідношення позик до активів у кредитній спілці становить 80%, середня річна процентна ставка на позики дорівнюватиме 57% річних. Зарезультатами аналізу кредитних спілок — членів НАКСУ, діапазон процентних ставок на вклади членів становить 28-48% річних.

Часто на початку діяльності у кредитній спілці недостатній розмір активів. З одного боку, це спонукає її до залучення грошових вкладів під не виправдано високі відсотки, а з іншого — потреби щодо покриття операційних витрат, які постійні з економічного погляду (оренда приміщення, заробітна плата працівників, офісні витрати) незалежно від розміру активів спричиняють встановлення відсотків на позики набагато вищих від ринкових, а також надання позик у великих сумах.

Слід зазначити, що доцільніше було б залучати на початку замість внесків депозитного типу внески пайового типу і працювати на невеликих позиках з помірними відсотками, оскільки вони не цікаві для банків, що зменшує умови конкуренції. Відомо, що високий відсоток на вклад привабливий для членів кредитної спілки, але треба пам'ятати, що прийняття непомірних обов'язків «заганятиме» кредитну спілку у глухий кут, збільшуючи ризик неповернення наданих позик. У результаті саме члени кредитної спілки повинні збалансувати свої потреби з метою задоволення інтересів і вкладників, і позичальників для стабільної роботи своєї організації.

6.2. ВИДИ ПРОЦЕНТНИХ СТАВОК ТА ПОРЯДОК ПОГАШЕННЯ ПОЗИК

Проценти за позиками є основним джерелом доходу кредитної спілки, з якого вона покриває поточні витрати та формує резерви.

Тому відсоткові ставки мають бути достатніми для фінансування діяльності спілки.

На процентну ставку впливає джерело залучення в спілку коштів, зокрема заощадження населення, кредити різних організацій.

Процентні ставки за позиками формуються відповідно до середньоринкових, а також враховують затрати на управління та формування неподільних фондів, затрати на залучення ресурсів (виплата відсотків вкладникам). Крім того, процентна ставка повинна враховувати рівень інфляції. Фактори, що впливають на розмір процентної ставки за позиками, наведені на рис. 6.1.

Однак основною метою кредитної спілки є організація кредитування за процентними ставками, які нижчі від ринкових. На розмір процентної ставки впливають терміни та період, на який надана позика.

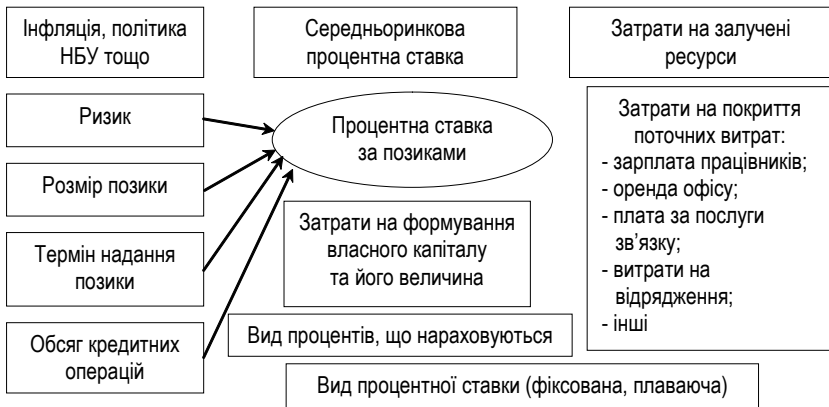

Рис. 6.1. Фактори визначення розміру процентної ставки за позиками

Процентні ставки розподіляються на фіксовані та плаваючі. При фіксованій процентній ставці її розмір змінюється відповідно до умов кредитування. При плаваючій ставці її величина змінюється відповідно до росту середньоринкової ставки, яка у свою чергу змінюється залежно від інфляції. У цьому випадку процентна ставка пов'язується із ставкою на міжбанківському ринку.

Розрізняють такі види процентів, що нараховуються: прості, складні, змішані. Прості процентні ставки, як правило, нарахову-

ються при наданні короткотермінових позик або якщо проценти не додаються до суми боргу, а періодично сплачуються. Сума, яку позичальник повинен повернути по закінченні терміну кредитування, називається нарощеною сумою. У випадку застосування простих відсотків нарощена сума (S) визначається за формулою:

$$S = P + I = P + P \times n \times i + P(1 + n_i), \quad (6.1)$$

де I – проценти за весь термін позики, грн.;
 P – первісна сума боргу, грн.;
 S – нарощена сума, грн.;
 i – ставка процента, %;
 n – термін позики, міс., років.

Кредитним договором іноді передбачаються процентні ставки, які змінюються за часом. Тоді сума боргу позичальника визначається за формулою:

$$S = P(1 + n_1 i_1 + n_2 i_2 + \dots + n_m i_m) = P(1 + \sum n_t i_t), \quad (6.2)$$

де i_t – ставка простих процентів у періоді t ;
 n_t – термін з постійною ставкою, $n = \sum n_t$.

У споживчому кредиті проценти в основному нараховуються на всю суму позики та додаються до основного боргу в момент відкриття кредиту, що є досить жорсткою умовою для боржника. Погашається борг з процентами частками, рівними сумами.

$$S = P(1 + n_i), \quad (6.3)$$

де P – сума позики;
 n – термін позики.

При цьому величина разового погашення визначається за формулою:

$$R = \frac{S}{n \cdot m}, \quad (6.4)$$

де S – нарощена сума боргу;
 m – кількість платежів за рік.

При такій схемі погашення боргу фактична величина боргу зменшується з часом, а діюча вартість кредиту перевищує процентну ставку за договором.

На початку своєї діяльності кредитні спілки можуть надавати лише короткотермінові позики. Формування власного капіталу розширює можливості для довгострокового кредитування. При середньостроковому та довгостроковому кредитуванні, якщо відсотки не сплачуються відразу, а додаються до суми боргу, застосовуються складні відсотки. На відміну від простих відсотків база для нарахування складних відсотків постійно зростає. Цей процес можна представити як послідовне реінвестування коштів. Складна ставка нарощення застосовується так, як і при простих. Тому в кінці першого року проценти за позиками будуть дорівнювати Pi , а нарощена сума становитиме:

$$P + Pi = P(1 + i). \quad (6.5)$$

У кінці другого року ця сума збільшиться на розмір процентів і нарощена сума буде становити:

$$S = P(1 + i)^n, \quad (6.6)$$

де $(1 + i)^n$ – множник нарощення.

Отже, постає питання: більш вигідно сплачувати складні чи прості відсотки? Для отримання відповіді необхідно порівняти множники нарощення за простими і складними відсотками.

6.3. ВАРІАНТИ РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ НА ВНЕСКИ ПАЙОВОГО ТИПУ

Політики управління капіталом кредитної спілки необхідно дотримуватися з метою забезпечення довготермінової фінансової стабільності і платоспроможності.

Капіталом кредитної спілки вважається загальна сума власних або прирівняних до них коштів (пайовий фонд), яка гарантує виконання зобов'язань спілкою і формує її спеціальні резерви.

Капітал кредитної спілки поділяється на власний (власність членів спілки) та прирівняний до власного. У свою чергу власний капітал розподіляється на інституційний і неінституційний.

Інституційний капітал формується з резервного капіталу (резервний фонд) і безпосередньо використовується для забезпечення спроможності спілки розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Неінституційний капітал формується з нерозподіленого чистого доходу. Він є власністю кредитної спілки і при необхідності може бути спрямований на поповнення інституційного капіталу шляхом оперативного розподілу нерозподіленого чистого доходу у резервний капітал спілки.

Капітал спілки, прирівняний до власного, складає пайовий фонд. Ця частина капіталу дозволяє формувати кредитний портфель спілки за рахунок внесків, за якими немає фіксованих зобов'язань щодо сплати. У цьому випадку члени кредитної спілки як співвласники беруть на себе фінансові ризики, пов'язані з її діяльністю.

Резервний капітал формується за рахунок частини доходу та вступних внесків членів для забезпечення виконання зобов'язань по внесках, покриття непередбачених витрат спілки, за винятком втрат від неповернення позик, і виконання зобов'язань у разі ліквідації спілки. Резервний фонд формується у розмірі 5-15% від загальної суми активів спілки і повинен розміщуватися у ліквідних активах. Кредитна спілка може зберігати кошти резервного капіталу на депозитних рахунках у банку.

Для визначення частки активів, що формується за рахунок інституційного капіталу, застосовується такий показник:

$$E_5 = \frac{IK \times 100\%}{ЗА}, \quad (6.7)$$

де E_5 – показник класифікаційної системи НАКСУ;
 IK – сума інституційного капіталу;
 $ЗА$ – загальна сума активів спілки.

Значення показника E_5 не повинне бути меншим ніж 10%.

Нерозподілений чистий дохід — це різниця між загальною сумою чистого доходу та частиною чистого доходу, спрямована на формування резервного капіталу.

Пайовий капітал — це сума всіх обов'язкових і додаткових внесків пайового типу. Пайовий фонд формується відповідно до положення спілки «Про внески членів». Кошти пайового типу мають переважно цільове призначення, можуть перебувати лише у позиках членів, крім випадку, коли частина коштів фонду тимчасово вільна і перебуває у формі ліквідних активів.

Для визначення частки активів, що формується за рахунок внесків пайового типу членів спілки, застосовується такий показник:

$$E_4 = \frac{ПФ \times 100\%}{ЗА}, \quad (6.8)$$

де E_4 – показник класифікаційної системи НАКСУ;
 $ПФ$ – сума пайового фонду;
 $ЗА$ – загальна сума активів спілки.

Значення показника E_4 повинно перевищувати 10 %.

Резерв забезпечення покриття втрат від неповернення позик не входить до складу капіталу і відображається в II розділі пасиву балансу у складі забезпечень.

Кредитна спілка може застосовувати три варіанти розподілу доходів на внески пайового типу:

- розподіл доходів здійснюється лише на внески, які перебували у спілці на початок звітного періоду (при розрахунку не враховуються внески пайового типу, внесені протягом цього періоду). У разі вибуття членів, внески яких перебували в спілці, дохід на такі внески за цей період розподіляється, незважаючи на втрату особою членства, якщо інше не передбачено в статуті спілки;
- розподіл доходів здійснюється на внески, які перебували в спілці на кінець періоду. При розрахунку не враховується фактичний термін перебування внесків конкретного члена в кредитній спілці;
- розподіл доходів на «пайодні». Розрахунок здійснюється на основі наявних у конкретного члена «пайоднів» за відповідний період (суму внесків множать на кількість днів фактичного перебування члена у спілці протягом звітного періоду).

В офіційному документообігу терміни «внесок пайового типу» та «внесок депозитного типу» не вживаються. Наприклад, замість терміну «терміновий внесок депозитного типу» в договорах слід вживати термін «строковий членський внесок». Особливості режиму залучення окремих видів внесків визначаються умовами договору.

Правління кредитної спілки затверджує пакет типових документів про роботу із внесками членів та відповідні форми аналі-

тичного обліку. Щомісяця на його засіданнях здійснюється аналіз політики залучення внесків членів та її впливу на фінансовий стан кредитної спілки.

Важливо наголосити, що виконання договорів між кредитною спілкою та її членом має бути належним чином відображене в бухгалтерському обліку кредитної спілки і підтверджене наданням члену кредитної спілки відповідних документів (корінців прибуткових касових ордерів) та необхідними записами у членській книжці.

Основою для формування власних коштів кредитної спілки є вступні та пайові внески членів, затверджені статутом. Власні кошти підприємств кредитної кооперації складаються з подільної та неподільної частини. Подільна частина майна утворюється з пайових накопичень його членів. Неподільну частину становлять основні та обігові фонди, що утворюються за рахунок вступних внесків, доходів від власної діяльності та інших надходжень. Ця частина може бути розподілена між членами спілки тільки при її ліквідації.

Пайовий капітал формується за рахунок обов'язкових та додаткових пайових внесків. Розмір та порядок внесення обов'язкових пайових внесків встановлюється відповідно до статуту. Обов'язкові пайові внески можуть бути рівними або мати диференційований характер залежно від передбачуваного обсягу послуг. При необхідності за рішенням загальних зборів можуть стягуватися додаткові внески (для покриття збитків або на інші потреби).

Для покриття непередбачених витрат та відшкодування можливих збитків, а також для інших цілей кооператив формує резервний та інші фінансові капітали. Їх перелік, розмір, порядок формування визначаються статутом або загальними зборами членів кооперативу. Розподіл прибутку підприємств кредитної та споживчої кооперації за підсумками року затверджується на загальних зборах відповідно до статуту (рис. 6.2).

Як видно з рис. 6.2, частина прибутку спрямовується у неподільні фонди. Такий порядок встановлюється для підтримки економічної стабільності спілки, що дозволяє їй постійно мати необхідні кошти. Далі з коштів, які залишилися, здійснюються платежі в бюджет. Кредитна спілка проводить відрахування до позабюджетних фондів. Із суми, що залишилася, виплачуються дивіденди за пайовими внесками асоційованим членам.

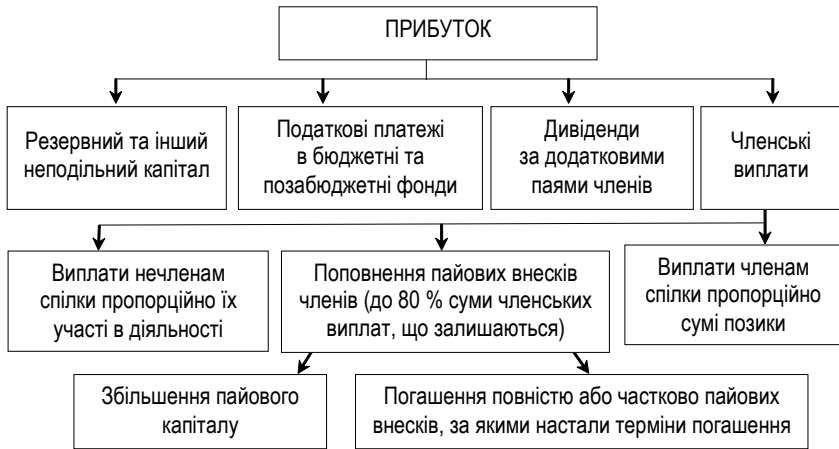

Рис. 6.2. Схема розподілу прибутку кредитної спілки

При цьому загальна сума виплат не повинна перевищувати 30% прибутку, що розподіляється. Залишок прибутку спрямовується на членські виплати. Членські виплати — це частина прибутку спілки, що розподіляється між членами пропорційно їх участі в господарській діяльності.

У кредитній спілці — це обсяг наданого кредиту, який у свою чергу відповідає обсягу виплачених за нього відсотків. До 80% членських виплат можуть спрямовуватися на поповнення паїв членів спілки, але не виплачуються їм готівкою, а йдуть на поповнення передбачених статутом подільних фондів, що формуються додатково до пайового капіталу. Сума, яка після цього залишається, виплачується безпосередньо членам спілки.

Після того, як через декілька років з початку діяльності спілки будуть сформовані передбачені статутом фонди та з'являться надлишкові кошти, загальні збори можуть прийняти рішення про початок погашення нарощених паїв, тобто про поетапні виплати членам спілки. Єдине відхилення щодо порядку розподілу прибутку споживчого товариства полягає в тому, що пайові внески повертаються тільки за відповідною заявою пайовика.

 Література: 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

ЛЕКЦІЯ 7

МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ КРЕДИТНОМУ РИЗИКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

- 7.1. Управління кредитним ризиком.
- 7.2. Порядок виявлення та обліку прострочених позик.
- 7.3. Заходи щодо повернення прострочених позик.

7.1. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

Кредитна спілка в процесі своєї діяльності піддається різним ризикам. Ризики є наслідками стихійної зміни попиту та пропозиції. На підприємствах агропромислового комплексу додатковий ризик пов'язаний з природними явищами.

Ринок вимагає швидкого реагування на зміну виробничої ситуації, підтримки стабільності фінансового стану. Крім того, в реальних умовах господарювання виникають об'єктивні фактори впливу на економічну діяльність підприємств, зумовлені дією стохастичних причин та чинників. Вірогідність виникнення непередбачуваних фінансових втрат (зниження прибутку, доходів, втрата капіталу тощо) вимагає оцінки фінансових ризиків у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності. Види фінансових ризиків подані на рис. 7.1.

Політика управління фінансовими ризиками — це складова частина загальної фінансової стратегії, яка полягає в розробці системи заходів щодо виявлення і попередження негативних наслідків з метою мінімізації витрат, що пов'язані з ними. Визначення фінансового ризику проводиться під час прийняття фінансового рішення та вивчення економічної ситуації, що з ним пов'язана.

Управління ризиками містить чотири складових:

- прийняття ризику, яке означає згоду керівництва на певний ризик з метою досягнення загальної мети та стратегії;

- визначення ризику — процес з'ясування ступеня ризику щодо певної операції або всієї діяльності;
- нагляд за ризиком, який передбачає наявність відповідної організаційної структури та системи внутрішнього контролю для щоденного контролю ризику;
- моніторинг ризику, який полягає в незалежній оцінці ризику та формуванні системи контролю.

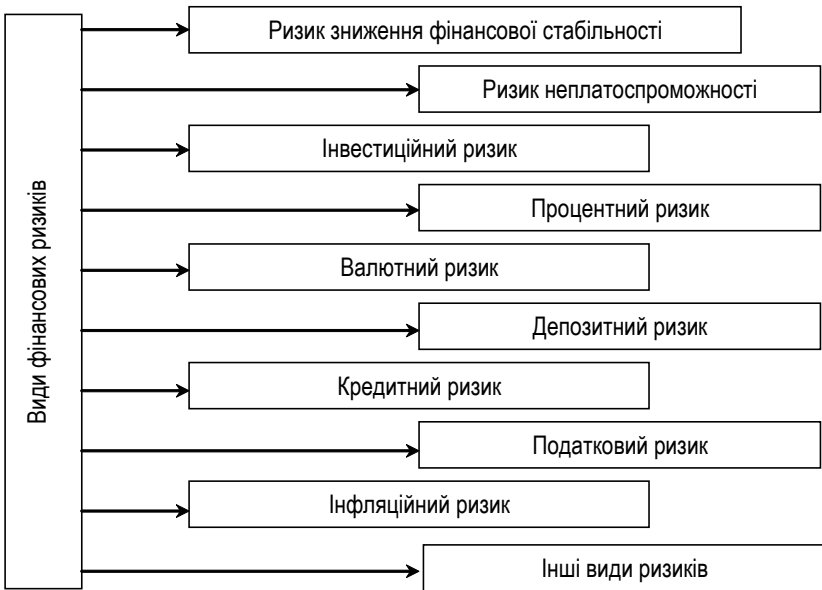

Рис. 7.1. Структура фінансових ризиків підприємств

Основним ризиком є кредитний ризик, який пов'язаний з неможливістю позичальника виконати умови кредитного договору.

Фактори, що підвищують кредитний ризик:

- значний розмір кредитів, наданих вузькому колу позичальників;
- ліберальна кредитна політика — надання кредитів без виступу необхідної інформації;
- неможливість отримання відповідного забезпечення для кредиту;

- значні суми кредитів, виданих позичальникам, які пов'язані між собою;
- нестабільність економічної та політичної ситуації.

Фактори, що знижують кредитний ризик:

- консервативна політика управління кредитуванням;
- детальна процедура затвердження кожного кредиту;
- встановлення максимально допустимого розміру ризику, що припадає на одного позичальника;
- систематичний нагляд та контроль за ризиками зі сторони керівництва;
- ефективне забезпечення страхування кредитів.

Методи управління кредитним ризиком:

- лімітування кредитів — встановлення сум максимальної заборгованості за позиками конкретному позичальнику;
- проведення маркетингу ринку кредитних ресурсів;
- прогнозування стану ринку кредитів;
- диверсифікація кредитів — поширення кредитування шляхом надання менших сум кредитів максимальному колу незалежних клієнтів; кредитів різних за термінами погашення, за призначенням, за видом забезпечення, за способами визначення процентної ставки; кредитів для різних галузей народного господарства;
- страхування — у випадку неплатоспроможності боржника погашення заборгованості за наданим кредитом бере на себе страхова компанія;
- встановлення різних процентних ставок за кредитом залежно від величини ризику;
- інтелектуальні експертні оцінки — комплексний підхід до вирішення завдань управління кредитним ризиком на всіх етапах кредитної угоди.

Завдання системи експертної оцінки:

на стадії надання кредиту:

- аналіз первісної кредитоспроможності позичальника;
- корегування умов позики з метою розробки оптимальних умов кредитного договору;
- прийняття рішень про методи управління кредитним ризиком;

на стадії контролю за використанням кредиту:

- прогноз зміни кредитоспроможності позичальника на підставі вторинної інформації;
- прийняття рішення про заходи щодо недопущення кризової ситуації.

Кредитна спілка повинна періодично розраховувати та планувати нормативи надійності своєї роботи з метою запобігання банкрутству.

Фінансова стабільність є важливою передумовою успішного ведення господарської діяльності. Вона досягається налагодженням ритмічної та ефективної роботи підприємств і вмілим управлінням виробничими фондами та джерелами їх формування. Цьому сприяють такі фактори: розробка економічно виважених бізнес-планів і нормативів; ресурсна збалансованість бізнес-планів; раціональне розміщення та ефективне використання власного і залученого капіталу; оптимальність управлінських рішень; всебічний аналіз і об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за даними обліку і звітності; вжиття конкретних заходів для стабілізації фінансово-господарської діяльності.

Політика управління фінансовими ризиками передбачає:

- визначення окремих видів фінансових ризиків, пов'язаних з діяльністю підприємства;
- оцінку ступеня вірогідності виникнення окремих фінансових ризиків;
- оцінку можливих фінансових втрат, пов'язаних за окремими ризиками;
- встановлення граничного значення рівня ризику по окремих фінансових операціях;
- профілактику окремих фінансових ризиків;
- внутрішнє страхування фінансових ризиків;
- зовнішнє страхування фінансових ризиків;
- оцінку ефективності страхування фінансових ризиків.

Оцінка рівня фінансових ризиків — найбільш відповідальний і методично складний етап процесу управління ними. Рівень фінансових ризиків оцінюється за формулою:

$$УР = ВР \times ПП,$$

- де $УР$ — рівень фінансового ризику;
 $ВР$ — вірогідність виникнення ризику;
 $ПП$ — розмір можливих фінансових через ризик.

На поверненість позики можуть впливати фактори (рис. 7.2), які діляться на 4 групи.

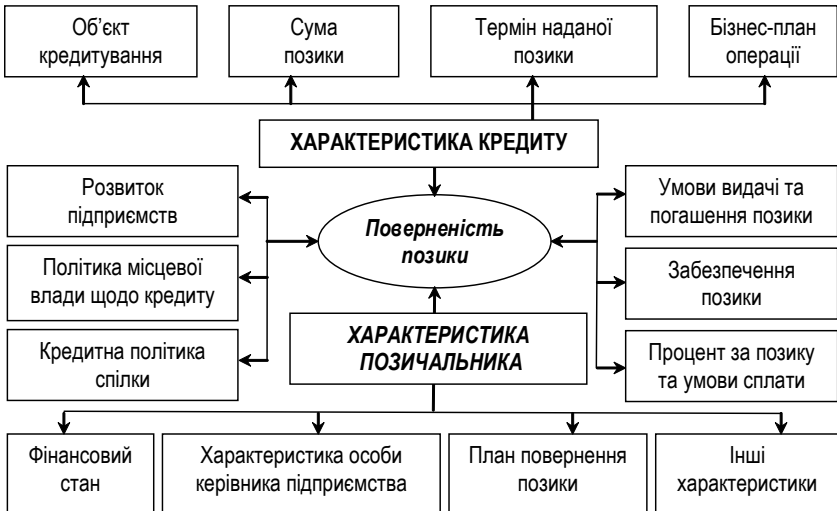

Рис. 7.2. Структура взаємозв'язку факторів кредитного ризику

Перша група — це фактори, що визначають позичальника, його фінансовий стан. Друга група факторів характеризує поверненість кредитів, тобто напрями використання позики. Як правило, позичальники беруть кредит на придбання обігових засобів — паливно-мастильних матеріалів, товарів, добрив та ін., інколи — на придбання основних засобів, оскільки тоді вкладення в обігові засоби відтворюються скоріше. Третя група факторів — це умови надання позики, четверта — загальні умови розвитку підприємств, політика органів місцевої влади.

Для зниження кредитного ризику позики видаються під заставу. Предметом застави може бути будь-яке майно, що належить позичальнику, на яке згідно із законодавством допускається звернення стягнення та яке відповідає критеріям якості та достатності.

У договорі застави повинні бути вказані предмет застави та його оцінка, розмір та термін виконання зобов'язань. Даний договір укладається в письмовій формі. Найбільш поширеним об'єктом застави визнається майно, на придбання якого надається

позика. Класифікація об'єктів застави, що приймаються кредитною спілкою, наведена на рис. 7.3.

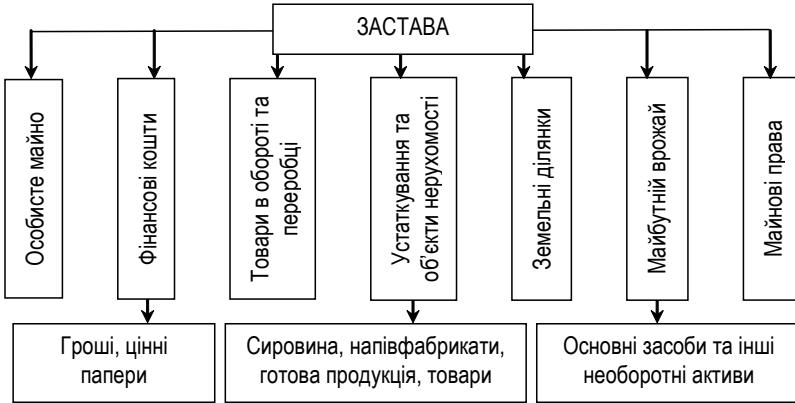

Рис. 7.3. Класифікація об'єктів забезпечення позики через заставу

Порядок продажу заставленого майна у випадку неповернення кредиту передбачається договором позики. Але не завжди кредитор може отримати гроші за об'єкт застави, який проданий. Тому кредитор має право вимагати, щоб поручителем або гарантом позики була інша відповідальна особа.

Для забезпечення фінансової стабільності впродовж тривалого періоду необхідно постійно стежити за фінансовим станом організацій, оперативно реагувати на зміни, вивчати їх закономірність і причини відхилення від критичної межі задовільної оцінки за вищеназваними ознаками фінансової стабільності, вживати заходи щодо підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності.

7.2. ПОРЯДОК ВИЯВЛЕННЯ ТА ОБЛІКУ ПРОСТРОЧЕНИХ ПОЗИК

При виявленні прострочених платежів відповідальна особа (виконавчий директор, позиковий упорядник, уповноважений член кредитного комітету спілки) вживає заходів, які передбачені кредитною політикою.

Для окремих видів позик у положенні може передбачатися особливий порядок супроводження, наприклад, для підприємницьких позик, які надаються в режимі кредитної лінії, може бути визначено, що умовою надання кожної наступної частини основної суми позики є перевірка практичного виконання попереднього етапу реалізації бізнес-плану.

Простроченою позикою вважається така позика, очікуваний платіж за якою не надійшов повністю або частково на дату, визначену графіком оплат згідно з умовами кредитної угоди.

До суми платежу залежно від порядку сплати відсотків та основної суми позики можуть входити відсотки та частина основної суми позики.

Залишок заборгованості за простроченою позикою — це сума всього несплаченого залишку основної суми простроченої позики. Ця сума є базою для розрахунку необхідного розміру резерву забезпечення покриття втрат від неповернення позики, якщо ця позика визнана сумнівною щодо повернення.

Для формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернення позик та аналізу ситуації прострочені позики класифікуються так:

- позика визнається сумнівною для повернення за першим рівнем, якщо прострочення очікуваного платежу на дату звіту становить більше 1 місяця;
- позика визнається сумнівною для повернення за другим рівнем, якщо прострочення очікуваного платежу на дату звіту становить більше 3-х місяців;
- позика визнається сумнівною для повернення за третім рівнем, якщо прострочення очікуваного платежу на дату звіту становить більше 6-ти місяців;
- позика визнається неповерненою, якщо прострочення очікуваного платежу на дату звіту становить більше 12-ти місяців.

Визначення рівня сумнівності за простроченими позиками проводиться за даними обліку в останній день кожного місяця. При цьому в аналітичному обліку спілки прострочені позики відображаються за класифікацією.

На основі даних аналітичного обліку бухгалтер спілки готує місячні звіти про прострочення, які подаються на розгляд кредитного комітету спілки, а також на вимогу — правлінню та наглядовому комітету спілки.

Звіт про прострочення готується за формою, яка наведена в табл. 7.1.

Визначення рівня сумнівності за простроченими позиками проводиться залежно від дати останнього фактично отриманого в повному обсязі платежу.

Таблиця 7.1

Звіт про прострочення повернення позик у кредитній спілці

№ пор.	ПІБ позичальника	Номер кредитної угоди	Дата останнього платежу	Сумніви щодо повернення позики			Неповернені позики
				1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	
1	2	3	4	5	6	7	8

Графа 1 містить дату складання звіту. Якщо дата останнього платежу за позикою передреє зазначеному терміну в графі 5, така позика вважається неповерненою.

Якщо дата останнього платежу припадає на інтервал часу, зазначений у графі 4, така позика вважається сумнівною для повернення третього рівня.

Якщо дата останнього платежу припадає на інтервал часу, зазначений у графі 3, така позика вважається сумнівною для повернення другого рівня.

Якщо дата останнього платежу припадає на інтервал часу, зазначений у графі 2, така позика вважається сумнівною для повернення першого рівня.

Для забезпечення фінансової стабільності та ефективної структури активів спілки відповідно до рівня сумнівності за простроченими позиками кредитна спілка формує резерв забезпечення покриття втрат від неповернення позик.

Резерв забезпечення покриття втрат від неповернення позик формується за рахунок витрат поточного періоду таким чином, щоб наприкінці кожного місяця його розмір відповідав сумі необхідного резервування з усіх сумнівних для повернення та неповернених позик, яка розрахована за нормативами. При необхідності поповнення резерву забезпечення покриття втрат від неповернення

позик частина отриманого спілкою доходу в розмірі розрахованої величини додаткового резервування не використовується для погашення зобов'язань, розподілу на внески пайового типу. Цю частину спрямовують на позики членам для недопущення зменшення продуктивних активів при неповерненні прострочених позик.

Сума, яка акумулюється в резерві забезпечення покриття втрат від неповернення позик за конкретною сумнівною для повернення або неповерненою позицією, визначається за формулою:

$$P = \Pi \times H \quad (7.1)$$

де Π – залишок заборгованості за простроченою позицією;
 H – норматив акумулювання в резерві сумнівних боргів.

Таблиця 7.2

Порядок визначення рівня сумнівності

Дата складання звіту	Дата останнього платежу			Неповернені позики
	Сумнівні для повернення позики			
	1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	
01.01.2008	з 01.09.2008 до 01.11.2008	з 01.06.2008 до 01.09.2008	з 01.12.2008 до 01.06.2009	до 01.12.2008
01.02.2008	з 01.10.2008 до 01.12.2008	з 01.07.2008 до 01.10.2008	з 01.01.2008 до 01.07.2008	до 01.01.2009
01.03.2008	з 01.11.2008 до 01.01.2009	з 01.08.2008 до 01.11.2008	з 01.02.2008 до 01.08.2009	до 01.02.2009
01.04.2008	з 01.12.2008 до 01.02.2009	з 01.09.2008 до 01.12.2008	з 01.03.2008 до 01.09.2009	до 01.03.2009
01.05.2008	з 01.01.2009 до 01.03.2009	з 01.10.2008 до 01.01.2009	з 01.04.2008 до 01.10.2009	до 01.04.2009
01.06.2008	з 01.02.2009 до 01.04.2009	з 01.11.2008 до 01.02.2009	з 01.05.2008 до 01.11.2009	до 01.05.2009
01.07.2008	з 01.03.2009 до 01.05.2009	з 01.12.2008 до 01.03.2009	з 01.06.2008 до 01.12.2009	до 01.06.2009
01.08.2008	з 01.04.2009 до 01.06.2009	з 01.01.2009 до 01.04.2009	з 01.07.2008 до 01.01.2009	до 01.07.2009
01.09.2008	з 01.05.2009 до 01.07.2009	з 01.02.2009 до 01.05.2009	з 01.08.2008 до 01.02.2009	до 01.08.2009

продовж. табл. 7.2

01.10.2008	з 01.06.2009 до 01.08.2009	з 01.03.2009 до 01.06.2009	з 01.09.2008 до 01.03.2009	до 01.09.2009
01.11.08	з 01.07.09 до 01.09.09	з 01.04.09 до 01.07.09	з 01.10.08 до 01.04.09	до 01.10.2009
01.12.08	з 01.08.09 до 01.10.09	з 01.05.09 до 01.08.09	з 01.11.08 до 01.05.09	до 01.11.2009

Нормативи акумулювання в резерві забезпечення покриття втрат від неповернення позик становлять:

- для сумнівних щодо повернення позик 1-го рівня — 0,25 залишку заборгованості;
- для сумнівних щодо повернення позик 2-го рівня — 0,5 залишку заборгованості;
- для сумнівних щодо повернення позик 3-го рівня — 0,75 залишку заборгованості;
- для неповернених позичок — вся сума залишку заборгованості.

При переході позики з нижчого рівня сумнівності на вищий здійснюється поповнення резерву забезпечення покриття втрат від неповернення позик відповідно до встановлених нормативів акумулювання.

При повному погашенні поточної простроченої заборгованості ця позика переводиться в розряд позик з нормальним режимом сплати і зменшується резерв забезпечення покриття втрат від неповернення позик на суму, яка акумульована за цією позикою.

При цьому поточну прострочену заборгованість за позикою становить сума простроченого платежу (платежів). Якщо очікуваний платіж (платежі) отриманий частково, то суму поточної простроченої заборгованості становить фактично прострочена частина очікуваного платежу (платежів). Ця сума є базою для розрахунку пені згідно з умовами кредитної угоди.

При списанні позики, яка була визнана неповерненою, здійснюється списання частини резерву забезпечення покриття втрат від неповернення позики, що відповідає розміру залишку заборгованості за цією позикою.

Сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернення позик наприкінці місяця визначається так:

$$PCB = SCCП_1 \times 0,25 + SCCП_2 \times 0,5 + SCCП_3 \times 0,75 + SHH, \quad (7.2)$$

де *PCB* – сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернення позик, який має бути сформований на кінець місяця, виходячи із фактичного рівня прострочення позик;

SCCP₁ – сума залишків заборгованості за всіма позиками, які сумнівні для повернення першого рівня;

SCCP₂ – сума залишків заборгованості за всіма позиками, які сумнівні для повернення другого рівня;

SCCP₃ – сума залишків заборгованості за всіма позиками, які сумнівні для повернення третього рівня;

SHH – сума залишків заборгованості за всіма неповерненими позиками. Розрахована сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернення позик порівнюється з розміром сформованого резерву на початок місяця та відповідно до виявленого відхилення здійснюється поповнення або зменшення розміру резерву.

7.3. ЗАХОДИ ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ ПРОСТРОЧЕНИХ ПОЗИК

При виявленні прострочених позик кредитна спілка повинна вживати заходи для її повернення. Протягом місяця після того, як не було отримано очікуваного платежу за позикою, з позичальником проводиться робота із з'ясування стану справ та спонукання до добровільного виконання своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди. Крім телефонних розмов та зустрічей, необхідно надсилати листи-нагадування. Якщо попередні заходи не призвели до сплати боргу, кредитна спілка вдається до дій, спрямованих на стягнення боргу в примусовому порядку. Перед їх застосуванням необхідно вжити таких заходів:

- визначити суму боргу станом на останній день ;
- визначити можливість звернення стягнення на майно боржника;
- оцінити доцільність повернення стягнення на майно боржника;
- вжити заходів для встановлення місця перебування боржника.

Стягнення боргу в примусовому порядку здійснюється з використанням відповідних правових механізмів і процесуальних норм, передбачених чинним законодавством.

В окремих випадках за спеціальним рішенням кредитного комітету спілка може відкласти застосування до позичальника заходів щодо стягнення боргу в примусовому порядку з дотриманням передбачених законодавством процесуальних термінів. Однак таке рішення повинно бути обґрунтованим.

Якщо всі вищенаведені заходи не забезпечили повернення боргу позичальником, така позика підлягає списанню. Списання позик здійснюється за рішенням правління та за поданням кредитного комітету спілки.

В окремих випадках за спеціальним рішенням правління кредитна спілка може відкласти списання неповернутих позик. Однак таке рішення повинно бути обґрунтованим, а його доцільність доведена.

Правління спілки затверджує пакет документів про роботу з позиками членів і відповідні форми аналітичного обліку. Воно зобов'язане щомісяця на своїх засіданнях здійснювати аналіз ефективності реалізації кредитної політики та її впливу на фінансовий стан кредитної спілки.

З моменту виявлення прострочення за позикою кредитна спілка повинна вживати заходів для її повернення. Якщо протягом місяця після того не було отримано очікуваного платежу за позикою, з позичальником та його поручителем проводиться робота із з'ясування стану справ та спонукання до добровільного виконання їхніх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди. На цьому етапі, крім телефонних розмов і зустрічей, обов'язково потрібно надсилати рекомендовані листи-нагадування (до 15 днів прострочення платежу) та листи-попередження (15-30 днів прострочення платежу)[12].

Якщо попередні заходи не забезпечили сплату боргу, кредитна спілка вдається до дій, спрямованих на стягнення боргу в примусовому порядку. Перед їх застосуванням кредитна спілка повинна вжити таких заходів:

- 1) визначити суму боргу станом на останній день перед здійсненням заходів, а також документально її зафіксувати. Сума боргу складається з:

- несплаченої частки основної суми позики;
- нарахованих несплачених відсотків за позикою;
- пені, недоїмки та штрафу, якщо вони передбачені кредитним договором;
- суми відшкодування шкоди, спричиненої кредитній спілці неналежним виконанням боржником своїх зобов'язань за договором, якщо це прямо передбачено в кредитному договорі;

2) визначити можливість звернення стягнення на майно боржника або третіх осіб:

- майно, його вартість, місцезнаходження тощо;
- претензії інших кредиторів на це майно або до боржника;
- права інших осіб на це майно, наприклад, неповнолітніх дітей;

3) оцінити доцільність повернення стягнення на певне майно боржника, враховуючи вартість цього майна та вартість заходів, які доведеться вжити;

4) вжити заходів щодо встановлення місця перебування боржника.

Стягнення боргу в примусовому порядку здійснюється з використанням відповідних правових механізмів і процесуальних форм, передбачених чинним законодавством.

В окремих випадках за спеціальним рішенням кредитного комітету кредитна спілка може відкласти вжиття заходів щодо позичальника про примусове стягнення боргу з дотриманням передбачених законодавством процесуальних термінів. Однак таке рішення повинно бути належним чином обґрунтоване.

Якщо протягом року всі вищенаведені заходи не призвели до повернення боргу позичальником, така позика підлягає списанню. Списання позик здійснюється за рішенням правління та за поданням кредитного комітету спілки. В окремих випадках за спеціальним рішенням правління кредитна спілка може відкласти списання неповернених позик. Однак таке рішення повинно бути обґрунтованим, а його доцільність доведена.

 Література: 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19.

ЛЕКЦІЯ 8

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

- 8.1. Організація бухгалтерського обліку та фінансової звітності в кредитних спілках.
- 8.2. Аналіз результатів діяльності кредитних спілок.
- 8.3. Показники економічної та соціальної ефективності в діяльності кредитних спілок

8.1. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В КРЕДИТНИХ СПІЛКАХ

Суттєвим моментом в діяльності підприємства є співвідношення організаційних завдань та питань, що безпосередньо стосуються облікової політики. Встановлення облікової політики — це складова частина організації і ведення обліку та звітності на підприємстві.

У сучасному бухгалтерському обліку допускається багатова-ріантність при вирішенні питань амортизації основних засобів і нематеріальних активів, порядку формування резерву сумнівних боргів, оцінки виробничих запасів, методів обліку і калькулюван-ня витрат тощо.

Важливим моментом при розробленні та прийнятті облікової політики є те, що згідно із статтею 8 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» питання організації бухгалтерсько-го обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відпо-відно до законодавства та установчих документів. Отже, право-мірним буде розгляд питань, пов'язаних з організацією бухгалтер-ського обліку, і прийняття рішень тільки власником (власниками) підприємства. Якщо керівник підприємства не його власник, по-трібно, щоб саме власник наділив його відповідними повноважен-нями. Делегування здійснюється вищими органами управління, в кредитній спілці — це загальні збори. Тільки в цьому випадку

правомірність наказу керівника підприємства вже не можна буде ставити під сумнів.

Передумови організації бухгалтерського обліку в кредитній спілці такі:

- встановлення основних засад облікової політики в управлінні активами та пасивами;
- організація документообороту;
- створення системи матеріальної відповідальності;
- контроль за дотриманням кредитної політики спілки;
- контроль за задоволенням потреб членів спілки як основної мети функціонування кредитної кооперації.

Активи кредитної спілки поділяються на продуктивні та непродуктивні.

Продуктивні активи — активи кредитної спілки, використання яких дає кредитній спілці економічні вигоди у вигляді доходу;

Непродуктивні активи — активи, які забезпечують діяльність кредитної спілки, але не приносять доходу.

Нерозподілений дохід — різниця між сумою нерозподіленого доходу попереднього періоду та сумою доходів, фактично отриманих кредитною спілкою за звітний період, і витрат, пов'язаних з її діяльністю. При цьому враховується дохід, який спрямовується на формування резервного капіталу, та сума нарахованої плати (процентів) на додаткові пайові внески протягом звітного періоду.

Внесок (вклад) на депозитний рахунок (блокований рахунок) — зворотний внесок (вклад) члена кредитної спілки, який залучається на договірних умовах для забезпечення зобов'язань члена перед кредитною спілкою.

Прострочений кредит — кредит, за яким порушення встановленого режиму сплати не перевищує 12 місяців.

Неповернений кредит — кредит, за яким порушення встановленого режиму сплати перевищує 12 місяців

Безнадійний кредит — прострочений або неповернений кредит, за яким є документальне підтвердження неможливості стягнення; неповернений кредит, за яким минув термін позовної давності; прострочений кредит, за яким кредитним комітетом прийнято обґрунтоване рішення про визнання кредиту безнадійним; неповернений кредит, крім випадків, коли кредитним комітетом прийнято обґрунтоване рішення про відстрочення визнання кредиту безнадійним.

Звітність, яку подає кредитна спілка до Держфінпослуг, включає річну фінансову звітність за формами, встановленими Законом України «Про бухгалтерський облік»:

- баланс;
- звіт про фінансові результати;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал.

Річна фінансова звітність подається не пізніше 1 липня року, наступного за звітним роком.

Кредитні спілки подають до Держфінпослуг звітні дані за формами:

- загальна інформація про кредитну спілку;
- звітні дані про фінансову діяльність кредитної спілки;
- звітні дані про склад активів та пасивів кредитної спілки;
- звітні дані про доходи та витрати кредитної спілки;
- розрахунок необхідної суми резерву покриття втрат від неповернених кредитів кредитної спілки;
- звітні дані про кредитну діяльність кредитної спілки.

Звітним періодом для складання форм звітних даних, які надаються до Держфінпослуг, є календарний рік. Форми звітних даних складаються щокварталу наростаючим підсумком з початку звітного періоду. Кредитні спілки складають звітні дані за станом на кінець останнього дня кварталу або року.

Звітні дані за квартал подаються не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним кварталом, звітні дані за рік — не пізніше 20 лютого року, наступного за звітним роком.

Якщо останній день подання форм звітних даних неробочий, термін подання продовжується на один робочий день.

Датою подання інформації вважається день фактичної її передачі до Держфінпослуг. Кредитна спілка може надіслати звітні дані поштою на адресу Держфінпослуг з повідомленням про вручення не пізніше ніж за десять днів до закінчення граничного строку подання звітних даних. При невиконанні цих умов звітні дані вважаються поданими несвоєчасно.

Звітні дані подаються в електронній і паперовій формах, у встановленому обсязі та у форматі, визначеному Держфінпослуг.

При невідповідності електронної форми звітних даних паперовій Держфінпослуг протягом 10 робочих днів повідомляє кредит-

ну спілку про неприйняття звітних даних із зазначенням причин, за якими звітні дані були не прийняті. Кредитна спілка протягом трьох робочих днів повинна усунути ці причини та надати звітні дані повторно.

Додатки у паперовій формі подаються прошитими і пронумерованими та затвердженими підписом керівника кредитної спілки, головного бухгалтера та печаткою кредитної спілки. Інформація, що відображена в паперовій формі, має відповідати електронній формі. Ідентичність даних у паперовій та електронній формах підтверджується підписами керівника кредитної спілки, головного бухгалтера та печаткою кредитної спілки.

При виявленні помилок, що містяться у раніше поданих звітах, кредитна спілка має право подати не пізніше останнього терміну наступні звітні дані, а також уточнені форми попередніх звітів.

Достовірність і повнота річної фінансової звітності та звітних даних підтверджуються аудитором (аудиторською фірмою), інформація про якого (яку) внесена до реєстру аудиторів, який веде Держфінпослуг. Аудиторський висновок подається до Держфінпослуг не пізніше 1 липня року, наступного за звітним. Розділ 2 доповнено пунктом 2.3 згідно з розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 15.06.2004 № 984.

Форми звітів заповнюються на підставі даних бухгалтерського обліку за звітний період. Кредитна спілка заповнює форми звітних даних, що подаються до Держфінпослуг, у гривнях. При відображенні інформації не повинно бути ніяких помарок і виправлень.

Процес фінансового управління кредитною спілкою складається з фінансового управління, бухгалтерського обліку, фінансового аналізу та контролю за діяльністю. Ведення обліку — це застосування бухгалтерською службою узгодженої з керівництвом підприємства методології та технології відображення в обліку господарських фактів життя, складання фінансової звітності за діючими стандартами обліку. Враховуючи вищевикладений матеріал та специфіку функціонування кредитних спілок, їхню мету діяльності, можна визначити завдання щодо організації бухгалтерського обліку в кредитних спілках, а саме:

- забезпечення дотримання основних кооперативних принципів;

- контроль за цільовим та раціональним використанням коштів фінансової взаємодопомоги;
- контроль за раціональним використанням матеріальних, фінансових та трудових ресурсів;
- контроль за законністю здійснюваних операцій;
- забезпечення зберігання кооперативного майна;
- забезпечення обліку надходження та витрачання коштів, результатів діяльності, своєчасного виконання зобов'язань перед кредиторами;
- отримання необхідних даних для формуванням звітних показників та своєчасне складання звітності.

Ці завдання потребують подальшого врегулювання та розробки відповідно до чинного законодавства та основних принципів міжнародного кооперативного руху.

8.2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Кредитна спілка — це фінансова організація, однак способи та напрями її діяльності мають свою специфіку. Не всі показники, що характеризують ефективність кредитних установ, можуть бути використані для оцінки ефективності її діяльності. Тому потрібна розробка іншої системи показників.

Ефективність діяльності кредитних спілок — це економічна категорія, яка комплексно характеризує результативність економічного потенціалу цих організацій. Щоб запобігти банкрутству, яке зумовлене нестабільністю фінансового ринку, кредитний кооператив повинен періодично розраховувати, відстежувати та планувати нормативи забезпечення фінансової стабільності.

Ефективність роботи кредитної спілки може оцінюватися за допомогою багатьох показників, які дозволяють порівнювати різні види фінансової інформації.

Деякі труднощі при розрахунках оціночних показників обумовлені тим, що кредитні спілки не мають окремої фінансової звітності. Тому запропоновані показники можна використовувати як внутрішні та розраховувати їх на підставі даних аналітичного обліку. Методика оцінки ефективності діяльності кредитної спілки включає такі показники:

- фінансова стійкість;

- ліквідність та платоспроможність;
- допустимий ризик;
- якість кредитного портфеля;
- економічна ефективність;
- соціально-економічна ефективність.

Структура показників оцінки діяльності кредитної спілки наведена на рис. 8.1.

Фінансова стабільність підприємства — це стан його фінансових ресурсів, механізм фінансових ресурсів, їх розподілу та використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі збільшення прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності в умовах допустимого рівня ризику.

Показники фінансової стабільності — це одна з найважливіших груп показників на початковому періоді роботи спілки. Від фінансової стабільності залежить рівень довіри населення — потенційного вкладника. Для підтримання платоспроможності необхідно мати достатній обсяг власних коштів.

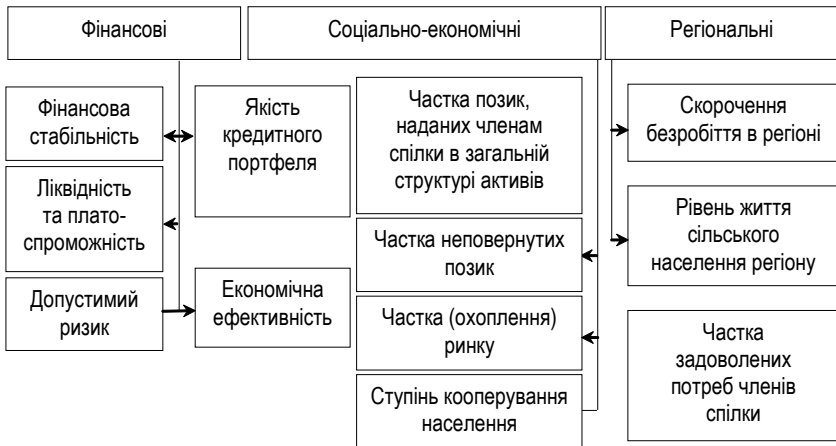

Рис. 8.1. Структура показників оцінки діяльності кредитної спілки

Якщо спілка не позичає грошей у третіх осіб, то з метою нормування співвідношення власних коштів та сум активів, розраховується коефіцієнт забезпеченості власними коштами:

$$K = BK / A, \quad (8.1)$$

де BK – сума власних коштів;
 A – активи спілки з врахуванням збитків.

Якісне значення нормативу рекомендується від 0,5 до 0,1. Коефіцієнт забезпеченості власними коштами визначається як відношення власних коштів до оборотних активів.

Якщо забезпеченість власними коштами визначається як відношення до ризикових активів (позики, інвестиції, поруки), то значення коефіцієнта буде від 0,1 до 0,12.

Коефіцієнт незалежності відображає частку власних коштів у вартості майна. Достатньо високим вважається рівень незалежності, який перевищує 0,4. При цьому ризик кредиторів буде зведений до мінімуму і визначається за формулою:

$$K = BK / VM, \quad (8.2)$$

де BK – власні кошти;
 VM – вартість майна.

Співвідношення позичених та власних коштів визначає залежність від зовнішніх позик. Даний показник визначається за формулою:

$$K = Z / BK, \quad (8.3)$$

де Z – зобов'язання спілки.

Ліквідність кредитної спілки означає спроможність сплачувати у визначений термін свої зобов'язання. Обсяг зобов'язань збільшується на більш пізніх стадіях розвитку спілки, коли збільшується обсяг депозитних вкладів населення, на які нараховуються відсотки. Кредитна спілка повинна планувати свою ліквідність. Великий обсяг ліквідності свідчить про неефективне використання ресурсів. Невеликий обсяг ліквідності означає, що кредитна спілка неспроможна сплачувати своєчасно за своїми зобов'язаннями. Ліквідність визначається за формулою:

$$K = VA / ПЗ, \quad (8.4)$$

де VA – високоліквідні активи;
 $ПЗ$ – поточні зобов'язання.

Рекомендоване значення даного нормативу — 0,5, а мінімальне — 0,1.

Для зниження ризику неліквідності довгострокові фінансові активи (більше 1 року) необхідно формувати за рахунок довготермінових пасивів (вкладів більше 1 року). Тому для оцінки ліквідності може бути використаний коефіцієнт ліквідності за довгостроковими фінансовими активами:

$$K = ДЗ / ДА, \quad (8.5)$$

де $ДЗ$ — довгострокові зобов'язання;
 $ДА$ — довгострокові фінансові активи.

Рекомендоване значення даного показника — не нижче 1.

Ефективність діяльності кредитної спілки визначається також структурою її балансу. Розширення кредитних ресурсів шляхом збільшення пасивів дозволяє покривати потенційні збитки в активах. Для визначення ефективності використання капіталу застосовується мультиплікатор капіталу:

$$МК = A / K, \quad (8.6)$$

де A — сума активів спілки;
 K — сума капіталу.

Зарубіжний досвід доводить, що в період становлення кредитної спілки необхідно обмежувати обсяги кредитування за рахунок зовнішніх джерел. Основу кредитних коштів повинні складати грошові кошти членів спілки у вигляді пайових внесків та заощаджень.

Одним з основних видів ризику, якому підпорядкована діяльність кредитної спілки, є кредитний ризик. Для його зменшення слід обмежити обсяг коштів, які вкладаються в один фінансовий інструмент. Для цього необхідно розрахувати коефіцієнт одиничного виду вкладень:

$$K = OB / OFB, \quad (8.7)$$

де OB — обсяг одноразового вкладення в один фінансовий інструмент;
 OFB — загальний обсяг фінансових вкладень без врахування наданих позик.

Рекомендоване значення показника — менше 0,2.

Кредитна спілка, як і всі кооперативи, повинна формувати неподільний резервний капітал на випадок непередбачених ситуацій в розмірі не менше 10% від пайового капіталу. Резервний капітал може бути сформований за рахунок власних доходів або за рахунок спеціальних внесків членів спілки. Для покриття потенційних втрат за позиками резерви встановлюються в таких розмірах:

- не менше 30% за простроченою заборгованістю до 3 місяців;
- не менше 75% за простроченою заборгованістю від 3 до 12 місяців;
- не менше 100% за простроченою заборгованістю більше 12 місяців.

Показники якості кредитного портфеля відображають кількість наданих спілкою кредитів. Для характеристики кредитного портфеля кредитного кооперативу використовуються такі показники:

1. Коефіцієнт портфеля ризику:

$$K = Zб / Zn, \quad (8.8)$$

де $Zб$ – загальний баланс непогашених позик;
 Zn – загальний портфель непогашених позик.

Мінімальний розмір, за яким оцінюється портфель ризику, – не більше 5% від загального кредитного портфеля.

2. Поточний коефіцієнт повернення:

$$K = (Kфв + Пп) / (ОБ + В), \quad (8.9)$$

де $Kфв$ – сума фактично виплаченого основного боргу;
 $Пп$ – сума, отримана при виплаті відсотків за звітний період;
 $ОБ$ – сума основного боргу, що підлягає сплаті за звітний період;
 $В$ – сума відсотків, що підлягають сплаті за звітний період.

8.3. ПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Оцінка економічної ефективності пов'язана з поняттям прибутку. Діяльність кредитних спілок мають соціальну спрямованість. Саме тому прибуток не може бути основним показником

економічної ефективності роботи кооперативу. Така ефективність повинна оцінюватися за спроможністю кооперативу задовольняти потреби своїх членів в кредиті та сприяти підвищенню ефективності виробництва за рахунок надання більш дешевих позик.

Крім того, кредитна спілка формує власний капітал, несе затрати та отримує дохід. Перш за все до затрат кредитної спілки належить оплата праці управлінського апарату, кошти на придбання оргтехніки та на відрядження, оренда приміщення та інші. Одним з показників економічної ефективності роботи спілки є відношення виробничих затрат до суми її активів:

$$K = Z_k / A_c, \quad (8.10)$$

де Z_k – затрати спілки у звітному періоді, крім виплат процентів за залученими депозитами;

A_c – середньорічні активи.

Рекомендоване значення даного показника – не вище 0,1.

Іншим показником є рівень різниці між середньозваженою ставкою за позиками, які надані членам спілки, та середньозваженою ставкою за залученими депозитами членів спілки:

$$K_l = B_c - B_d, \quad (8.11)$$

де B_c – середньозважений відсоток за наданими позиками;

B_d – середньозважений відсоток за залученими депозитами членів спілки.

Для різних активів існують відповідні показники ефективності:

2. Дохідність кредитного портфеля (наданих позик) за період:

$$D_{kp} = D_{ox\ z} / \text{Чкп}, \quad (8.12)$$

де $D_{ox\ z}$ – загальний дохід від позик за період;

Чкп – чистий кредитний портфель (обсяг наданих позик) в середньому за звітний період.

3. Дохідність ліквідних інвестицій за період:

$$D_{li} = D_{ox\ li} / L, \quad (8.13)$$

де $D_{ox\ li}$ – дохід від ліквідних інвестицій за період;

L – сума ліквідних інвестицій за період.

4. Відсотковий коефіцієнт 1:

$$BK1 = Bdv / Odv, \quad (8.14)$$

де Bdv – сума відсотків, що сплачується за депозитними вкладами;

Odv – середній обсяг депозитних вкладів за період.

5. Відсотковий коефіцієнт 2:

$$BK2 = Vnc / Cnc, \quad (8.15)$$

де Vnc – сума відсотків, що сплачуються за позиченими коштами;

Cnc – середній обсяг позичених коштів за період.

На відміну від комерційного банку кредитна спілка не намагається максимально збільшити значення цього показника. Навпаки, чим нижче значення коефіцієнтів, тим краще спілка виконує завдання мінімізації відсотків.

6. В ефективній організації затрати на апарат управління не повинні перевищувати 3-5%. Адміністративні витрати включають заробітну плату працівників апарату управління та накладні адміністративні витрати. Коефіцієнт затрат на управління розраховується за формулою:

$$K = Zau / Zz, \quad (8.16)$$

де Zau – затрати на утримання апарату управління;

Zz – загальні витрати.

Соціальна ефективність – це діяльність спілки, яка відповідає соціальним завданням спілки. Соціальну ефективність спілки можна визначити шляхом порівняння показників у динаміці.

6. Частка задоволених запитань членів спілки про надання позики:

$$Чз = Pv / Pz, \quad (8.17)$$

де Pv – загальна сума наданих позик;

Pz – загальна сума запитів за наданими позиками.

7. Частка позик, наданих членам кредитної спілки, в загальній структурі активів:

$$Ч_{вп} = П_{в} / А_{ср}, \quad (8.18)$$

де $П_{в}$ – загальна сума наданих позик;
 $А_{ср}$ – середня сума активів.

Цей показник не відображає якість наданих позик, хоча його невеликий розмір свідчить про незадовільну роботу спілки зі своїми членами у сфері надання позик.

8. Інтегральним соціально-економічним показником може вважатися рівень неповернення позик членами кооперативу:

$$Ч_{нп} = П_{н} - П_{в}, \quad (8.19)$$

де $П_{н}$ – обсяг неповернутих позик за період;
 $П_{в}$ – обсяг наданих позик за період.

9. Частка охоплення ринку показує, яку частину становлять кредити в загальній масі кредитів, отриманих представниками даного регіону:

$$Ч_{р} = К_{в} / К_{о}, \quad (8.20)$$

де $К_{в}$ – обсяг позик, наданих за період;
 $К_{о}$ – обсяг позик, отриманих за період.

Кредитну спілку, яка здійснює мікрокредитування, можна розглядати як інвестора. Суть інвестиційної діяльності кредитної спілки полягає в комплексі заходів щодо підготовки та реалізації проєктів інвестицій, в результаті яких досягається соціальний ефект.

Основною метою інвестиційної політики кредитної спілки є забезпечення найбільш ефективних шляхів розширення активів з позицій перспективного розвитку.

Соціальна ефективність функціонування кредитних спілок в регіоні може розглядатися з точки зору досягнення раціонального споживання продуктів харчування та підвищення рівня життя населення. Результатом діяльності кредитної спілки буде підвищення зайнятості та зростання доходів населення, а також збільшення ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, яке оцінюється такими показниками, як ресурсомісткість, затратомісткість і фондомісткість, рентабельність активів, окупність джерел фінансово-кредитного забезпечення тощо.

 Література: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19.

ЛЕКЦІЯ 9

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І СТАНДАРТИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПЛОК

- 9.1. Міжнародна конвергенція вимірювання розміру і стандартів капіталу.
- 9.2. Фінансові коефіцієнти системи PEARLS.
- 9.3. Система рейтингового аналізу фінансового стану CARPER.

9.1. МІЖНАРОДНА КОНВЕРГЕНЦІЯ ВИМІРЮВАННЯ РОЗМІРУ І СТАНДАРТИВ КАПІТАЛУ

У світовій практиці регулювання діяльності кредитних установ існує багато методик оцінки їх фінансового стану та діяльності, які застосовуються в різних економічних умовах. Розглянемо декілька систем оцінки, які найбільш відомі у світі, та порівняємо їх за ключовими показниками.

У 1988 р. Базельський комітет затвердив та підписав угоду VAZEL I, яка стосується не тільки банків, а й всіх кредитних установ. Вона називалася «Міжнародна конвергенція вимірювання розміру капіталу і стандартів капіталу» і передбачала ліквідацію нерівноправного становища банків, зумовленого різними вимогами до рівня достатності капіталу. За цією угодою банки повинні були досягти до кінця 1992 р. капіталу у розмірі 8 %. У цілому Базельський комітет розробляє лише загальні підходи та стандарти і не втручається у процеси нагляду в різних країнах.

У 2004 р. Базельський комітет банківського нагляду затвердив нові нормативи резервного капіталу (VAZEL II), які набрали чинності у 2006 р. За ними повинні діяти банки та кредитні установи країн ЄС, «групи десяти» та інших країн, які запровадять їх

добровільно. Базельська угода щодо власного капіталу складається з трьох розділів: визначення мінімального обсягу капіталу; взаємовідносини між банками і регулюючими органами; стандарт інформаційної прозорості фінансових інститутів. Кожна з вимог даної угоди повинна сприяти підвищенню доцільності світового фінансового ринку та вдосконаленню механізмів контролю ризиків.

Відповідно до Базельської угоди будь-які кредитні операції (надання кредитів, інвестиції, придбання державних цінних паперів та ін.) вимагають резервування певного обсягу капіталу для покриття можливих збитків. Сума у відсотках до кредитів встановлюється за системою коефіцієнтів залежно від ризиків. За наявним кредитним рейтингом позичальників (клієнтів), який визначається відповідною рейтинговою компанією, будуть застосовуватися розміри базових коефіцієнтів.

Базова ставка коефіцієнта 100 % означає, що 8 % від кредиту повинно бути зарезервовано. Коефіцієнт 0 % не вимагає резервування коштів. Проміжні коефіцієнти 20 % і 50 % використовується при кредитуванні банків і корпорацій, які вважаються стабільними і мають високі рейтинги.

Коефіцієнт 150 % вимагає наявності 12 % від суми кредиту і застосовується до клієнта з низьким зовнішнім рейтингом та при затриманні оплати клієнтом більш ніж на 90 днів.

Система CAMEL заснована на оцінці п'яти показників діяльності кредитної установи:

- адекватності капіталу (C);
- якості активів (A);
- якості управління, менеджменту (M);
- дохідності (E);
- якості управління ліквідністю, активами/пасивами (L).

Класичний варіант системи CAMEL з часом удосконалюється. На заході створено систему, де S — чутливість фінансового ринку до багатьох факторів.

CAMELS планувалося використовувати як внутрішній інструмент для контролю. Саме тому вона зручна для службового користування і містить ряд показників конфіденційного характеру.

Система CAMELS передбачає наявність п'яти оцінок якості активів. Показники системи CAMELS такі:

4) капітал (С) — власний капітал до загальних активів; непогашені в строк кредити до власного капіталу; оцінка платоспроможності; сукупність проблемних кредитів до власного капіталу;

5) якість активів (А) — непогашені в строк кредити до загальної суми кредитів; загальна сума списаних непогашених кредитів за попередні 12 місяців за мінусом загальної суми відшкодувань до середніх залишків за кредитами; непогашені в строк кредити до активів; ринкова вартість інвестицій, термін платежу за якими вже настав, до залишкової вартості інвестицій, термін платежу за якими вже настав; накопичені нереалізовані прибутки або збитки на ліквідних цінних паперах до вартості продажу інвестицій;

6) менеджмент (М) — оцінка управління, яка передбачає наявність та виконання стратегічного плану розвитку кредитної спілки на 2-3 роки; затверджений бізнес-план, розроблений з дотриманням норм чинного законодавства; оцінка інформаційних систем (системи внутрішнього контролю, програми аудитів, порядок зберігання документів тощо);

7) дохід (Е) — чистий дохід до середніх активів (річних); витрати до середніх активів (річних); основні засоби до активів; валовий дохід до середніх активів; вартість залучених коштів до середніх активів; загальний дохід до середніх активів (річних); резерв від втрат і за проблемними кредитами до середніх активів (річних); коефіцієнт за нетто-процентом до середніх активів (річних);

8) управління активами (пасивами) (L) — вартість довгострокових активів до активів; прості акції до загальної суми акцій і позик; загальна сума кредитів до загальної суми акцій; загальна сума кредитів до загальної суми активів; готівкові кошти та інвестиції до одного року до загальних активів; загальна сума акцій, депозитів і позик до загальних кредитів та інвестицій; займи до загальної суми акцій і власного капіталу і товарообігу кредитів;

9) інші показники (S) — зростання власного капіталу, кількості кредитів, активів, кількості інвестицій, частка на ринку (акції на поточний період/акції на кінець попереднього періоду). Загальна кількість показників перевищує 32.

Наведемо ключові показники, які важливі для будь-якої фінансової установи, тобто показники достатності капіталу, якості активів і прибутковості (табл. 9.1).

Таблиця 9.1

Показники достатності капіталу, якості активів і прибутковості

Зміст показника	Розмір активів, млн.	1 оцінка, %	2 оцінка, %	3 оцінка, %	4 оцінка, %	5 оцінка, %
Власний капітал/загальна сума активів	Незалежно від розміру активів	>7	6-6,99	4-5,99	2-3,99	<0,2
Непогашені у строк більше 2 місяців кредити/загальна сума кредитів	< 2	< 1,5	1,5-3,5	> 3,5-7	> 5-8,25	> 8,25
	2-10	< 1,5	1,5-3,5	> 3,5-5	> 7-9,5	> 9,5
	10-50	< 1,25	1,25-2,5	> 2,5-3,5	> 3,5-5,5	> 5,5
	> 50	<1,25	1,25-2,25	> 2,25-3,25	> 3,25-4,75	> 4,75
Доходи за середніми активами (активи на початок + активи на кінець / 2)	< 2	> 1,25	0,9-1,25	0,4-< 0,9	0,2-0,4	< 0,2
	2-10	> 1	0,8-1	0,35-< 0,8	0,15-< 0,35	< 0,15
	10-50	> 1	0,8-1	0,35-< 0,8	0,2-< 0,35	< 0,2
	> 50	> 1	0,8-1	0,35-< 0,8	0,2-< 0,35	< 0,2

Аналіз таблиці 9.1 доводить, що вимоги до капіталу не залежать від розміру активів і, навпаки, вимоги до якості активів збільшуються в міру зростання активів.

9.2. ФІНАНСОВІ КОЕФІЦІЄНТИ СИСТЕМИ PEARLS

У 1990 р. Всесвітня рада кредитних спілок розробила і почала використовувати набір фінансових коефіцієнтів, які відомі як PEARLS. У систему аналізу була включена велика кількість різних фінансових коефіцієнтів і правил, які пропонувалися для використання фінансовими установами в різних країнах. Кожна буква в назві PEARLS означає конкретний розмір моніторингу, який оцінює певну ключову сферу діяльності кредитного кооперативу:

- Protection — захист;
- Effective financial structure — ефективна фінансова структура;
- Asset quality — якість активу;
- Rates of return and cost — норма рентабельності та витрати;
- Liquidity and — ліквідність;

- Signs of growth — ознаки зростання.

Розглянемо кожну складову системи PEARLS.

P = Protection — захист

Захист означає створення необхідного резерву для покриття втрат від проблемних кредитів. Захист від неповернених кредитів вважається повноцінним, якщо кредитний договір має достатній запас коштів для покриття 100% усіх кредитів, які прострочені понад шість місяців, 35% усіх кредитів, які прострочені 1-12 місяців. Крім того, необхідно повністю списати кредити, які прострочені більше 12 місяців.

E = Effective financial structure — ефективна фінансова структура

Система PEARLS пропонує певну систему діяльності кредитних кооперативів. 70-80% активів повинні бути розміщені в кредити, до 20% — в ліквідних та фінансових інвестиціях не повинно бути більше 10% активів, частка основних засобів (земля, будинки, устаткування та ін.) не повинна перевищувати 5% активів. Пасиви складаються з депозитних внесків, на 10-20% — із пайових внесків, на 10% — з організаційного (інституційного) капіталу, резервного капіталу і нерозподіленого доходу.

Організаційний (інституційний) капітал виконує три завдання: фінансування за рахунок безоплатних коштів, збільшення прибутковості, покриття збитків.

A = Asset quality — якість активу

Коефіцієнт неповернення не повинен перевищувати 5% від обсягу усіх виданих кредитів. Відсоток неприбуткових активів — не більше 5% від всіх активів кредитного кооперативу.

Фінансування неприбуткових активів повинно на 100% забезпечуватися за рахунок інституційного (організаційного) капіталу кредитного кооперативу чи з інших безоплатних зобов'язань.

R = Rates of return and cost — норма рентабельності та витрати

Система PEARLS має всі необхідні компоненти чистого доходу для того, щоб допомогти підприємству обчислити доходи за інвестиціями і розрахувати операційні витрати. Ця методологія допомагає визначити, які інвестиції найбільш дохідні. Інформація про прибутковість розраховується за такими сферами інвестування:

- прибутковість кредитного портфеля;
- прибутковість ліквідних інвестицій;
- прибутковість фінансових інвестицій;
- прибутковість нефінансових інвестицій.

Розрахунок здійснюється за формулою:

$$A / (C + D) / 2 \times 100 \%,$$

- де A – загальний дохід від визначеної сфери інвестування;
 C – залишок суми визначеного інвестування на початок року;
 D – залишок суми визначеного інвестування на кінець року.

Експлуатаційні витрати поділені на три основні сфери:

- фінансові витрати (середній відсоток витрат за заощадженнями, середній відсоток витрат за кредитами, середній відсоток за паями);
- адміністративні витрати (рівень, що рекомендується – 3-10% від загальних активів);
- резерв під збитки за кредитами.

L = Liquidity and – ліквідність

Підтримка повноцінного резерву ліквідності – обов'язкова складова у фінансовому управлінні кредитними кооперативами. Система PEARLS аналізує ліквідність за напрямками:

- загальний резерв ліквідності – відображає відсоток ощадних вкладів, інвестованих як ліквідні активи або в Національну асоціацію, або в комерційний банк до короткострокових зобов'язань (30 днів і менше), рекомендується підтримувати на рівні не менше 15%;
- ліквідні засоби, які простоюють, – ідеальний варіант зменшити до нуля.

S = Signs of growth – ознаки зростання

Зростання вимірюється за такими показниками:

- сума балансу,
- кредити;
- ощадні вклади;
- паї;
- організаційний (інституційний) капітал.

9.3. СИСТЕМА РЕЙТИНГОВОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КАPER

Система рейтингового аналізу фінансового стану кредитних спілок у Польщі КАPER передбачає чотири групи показників — капіталу (К), якості активів (А), ліквідності (Р), ефективності і рентабельності (Е, R).

Кредитні спілки для цілей аналізу за розміром активів розподіляються на дві групи: кредитні спілки з активами до 5 млн. злотих і кредитні спілки з активами більш 5 млн. злотих. Кожний показник має оптимальне та критичне значення. Інтервал між оптимальним та критичним значенням поділений на певну кількість проміжків, кожному з яких присвоюється бал. Після визначення фактичного значення кожного показника та присвоєння відповідного бала визначається сумарний бал кредитної спілки. Отриманий сумарний бал визначає одну з чотирьох (А, В, С, D) категорій.

Всього застосовуються 19 показників: загальний капітал до загальних активів (норма — 8% для великих спілок, 12% — для малих); показник покриття кредитів капіталом (норма — 12%), показник покриття депозитів капіталом (норма — 10% для великих спілок, 12% — для малих); прострочені кредити терміном більше 30 днів, зменшені на резерв сумнівних боргів до капіталу (норма — 0%); інституційний капітал до загальних активів (норма — 4%); недохідні активи до загальних активів (норма — 6%). При цьому кредити, які прострочені більше 30 днів, скореговані на сформований резерв сумнівних боргів до активів (норма — 3%), кредити, прострочені більше 30 днів, — до загальних кредитів (норма — 5%); обов'язкова та миттєва ліквідність (норма — 10%); співвідношення сальдо кредитів до сальдо депозитів (норма — 80%); дохідні активи до платних пасивів (норма — 100%); строкова (6 місяців) ліквідність (норма — 150%); прибуток до активів (норма — 2%); співвідношення витрат та доходів (норма — 80%); співвідношення фінансової маржі до активів (норма — 7%); отримані проценти за кредитами до нарахованих процентів за зобов'язаннями (норма — 180%); прибуток активів (норма — 15%); операційні витрати до активів (норма — 4%).

У 2000 р. НАКСУ запровадила рейтингову систему оцінки фінансового стану кредитних спілок для членів асоціації. При розробці цієї системи застосовувалася методика, яка закладена в сис-

Міжнародний досвід і стандарти регулювання діяльності кредитних спілок

темі рейтингового аналізу фінансового стану КАРЕР. Рейтингова система НАКСУ передбачає розрахунок 15 показників: нерозподілений дохід до активів (оптимальне значення > 0); доходи до витрат (оптимальне значення $> 100\%$); сума капіталу і резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позик (оптимальне значення $\geq 11\%$); прострочені кредити до суми капіталу та резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позик (оптимальне значення $> 30\%$); капітал до активів (оптимальне значення $\geq 30\%$).

Максимальний бал кредитної спілки може складати 100 балів, мінімальний бал — 90. Отриманий сумарний бал визначає одну з шістьох можливих категорій фінансового стану:

• критична;	• ризикова;
• задовільна;	• проблемна;
• добра;	• дуже добра

Незважаючи на те, що в кожній країні світу національне законодавство регулює розмір активів, визначення простроченої заборгованості, складових капіталу та джерел його формування, основними об'єктами нагляду за діяльністю кредитних установ є:

• капітал;	• ліквідність;
• якість активів;	• темпи зростання (розвитку)
• дохідність, ефективність роботи;	

 Література: 12, 13, 14, 15, 16, 19.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апопій, В. В. Місце і роль кооперації у формуванні аграрного ринку України [Текст] / В. В. Апопій // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України ХХІ століття». — К.: Укоопосвіта, 2001. — С. 255–263.
2. Бабенко, С. Г. Історія кооперативного руху [Текст] / С. Г. Бабенко, В. Г. Галюк, С. Д. Гелей. — Львів: Інститут українознавства НАН України, 1995.
3. Бабенко, С. Г. Концептуальні підходи до розвитку національного кооперативного руху у ХХІ столітті [Текст] / С. Г. Бабенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України ХХІ століття». — К.: Укоопосвіта, 2001. — С. 28–34.
4. Гончаренко, В. В. Кредитна кооперація. Форма економічної самодопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) [Текст] / В. В. Гончаренко. — К.: 1998. — 218 с.
5. Гриценко, О. І. Фінансові взаємовідносини кредитної та споживчої кооперації [Текст] / О. І. Гриценко. — Суми: Довкілля, 2004. — 67 с. — ISBN 966-8078-28-4.
6. Гриценко, О. І. Розвиток кредитної кооперації в аграрному секторі економіки [Текст] / О. І. Гриценко // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2003. — №2. — С. 67–69.
7. Гриценко, О. І. Механізм створення кредитної кооперації [Текст] / О. І. Гриценко // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2004. — №2. — С. 63–68.
8. Дадашев, Б. А. Кредитні кооперативи в Україні: проблеми й перспективи розвитку [Текст] / Б. А. Дадашев // Вісник Української академії банківської справи. — 2001. — № 1(10). — С. 22–24.
9. Дадашев, Б. А. Організаційно-економічні основи кредитних сільськогосподарських кооперативів в Україні [Текст] / Б. А. Дадашев // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. — Т. 6. — Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, 2002. — С. 288–292.

10. Козинець, П. М. Особливості діяльності кредитних спілок України, успіхи, проблеми та перспективи [Текст] / П. М. Козинець // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI століття». — К.: Укоопосвіта, 2001. — С. 325–327
11. Кооперативне право [Текст]: підручник для кооперат., сільсько-госп., екон., юрид. вищих навч. закладів і фак. / [Семчик В. І, Бабенко С. Г., Волик М. П., Галей С. Д. та ін.]; за ред. чл.-кор. НАН України В. І. Семчика. — К.: Ін.-Юре. — 1998. — 336 с. — ISBN 966-7183-24-6.
12. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності [Текст] / навчальний посібник. — В 2-х книгах [Амброва О. В., Вайсбротт В., Вишневський І. І. та ін.]; за ред. Оленчика А. Я. — К.: УІРФР; книга І. — 656 с., книга ІІ. — 772 с. — ISBN 966-8925-05-X; ISBN 966-7183-04-1(К. 2).
13. Мітюков І. О., Александров В. Т., Ворона О. І., Недбаєва С. М. Фінансові послуги України [Текст]: енциклопедичний довідник. — У 6 т. / І. О. Мітюков, В. Т. Александров, О. І. Ворона, С. М. Недбаєва. — Київ: Укрбланквідав, 2001. — Т. 2. — 602 с.
14. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.92. № 2265-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 30. — С. 95-102.
15. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 № 996-14 // Все про бухгалтерський облік. — 2000. — № 311(436). — Спецвипуск 44. — С. 3–6.
16. Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908-ІІІ; з останньою поправкою від 10.07.2003 № 1096-І5 // Урядовий кур'єр. — 2001. — 10 січня. — С. 6.
17. Туган-Барановський, М. И. Социальные основы кооперации [Текст] / М. И. Туган-Барановський. — М.: Економіка, 1989.
18. Чайанов, А. В. Краткий курс кооперации [Текст]: репринтное воспроизведение издания 1925 г. / А. В. Чайанов. — М., 1989.
19. Шкляр, М. Ф. Кредитная кооперация [Текст]: учебное пособие / М. Ф. Шкляр. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°». — 2003. — 332 с. — ISBN 5-947989-210-2.

ЗМІСТ

ЛЕКЦІЯ 1. ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ	3
1.1. Передумови виникнення кредитної кооперації та їх історичні аспекти.....	3
1.2. Місце та роль кредитних спілок у системі фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання	9
ЛЕКЦІЯ 2. ОСНОВНІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ.....	17
2.1. Основні морально-етичні цінності кооперативного руху	17
2.2. Принципи функціонування кредитних спілок	21
2.3. Неприбуткова кооперативна форма кредитних спілок.....	24
ЛЕКЦІЯ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ	31
3.1. Механізм створення та функціонування кредитної спілки	31
3.2. Функції, обов'язки, компетенція та відповідальність органів управління кредитною спілкою	34
3.3. Національна асоціація кредитних спілок України.....	39
ЛЕКЦІЯ 4. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК	42
4.1. Основна діяльність кредитних спілок	42
4.2. Статут кредитної спілки	47
4.3. Взаємодія кредитних спілок з підприємницькими структурами та населенням в сільській місцевості	49
ЛЕКЦІЯ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ КРЕДИТНО-ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК.....	55
5.1. Формування кредитної політики кредитної спілки	55
5.2. Надання позик членам кредитної спілки.....	58
5.3. Супроводження наданих позик.....	60

ЛЕКЦІЯ 6. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ	
ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК.....	63
6.1. Умови та фактори формування відсоткової ставки.....	63
6.2. Види процентних ставок та порядок погашення позик....	65
6.3. Варіанти розподілу доходів на внески пайового типу	68
ЛЕКЦІЯ 7. МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ КРЕДИТНОМУ РИЗИКУ	
КРЕДИТНИХ СПІЛОК	73
7.1. Управління кредитним ризиком.....	73
7.2. Порядок виявлення та обліку прострочених позик.....	78
7.3. Заходи щодо повернення прострочених позик.....	83
ЛЕКЦІЯ 8. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ.....	86
8.1. Організація бухгалтерського обліку та фінансової звітності в кредитних спілках.....	86
8.2. Аналіз результатів діяльності кредитних спілок	90
8.3. Показники економічної та соціальної ефективності в діяльності кредитних спілок.....	94
ЛЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І СТАНДАРТИ	
РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК	98
9.1. Міжнародна конвергенція вимірювання розміру і стандартів капіталу	98
9.2. Фінансові коефіцієнти системи PEARLS	101
9.3. Система рейтингового аналізу фінансового стану KAPER.....	104
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	106

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ДАДАШЕВ Бадирхан Абдулмуталімович
ГРИЦЕНКО Олена Іванівна

КРЕДИТНІ СПІЛКИ В УКРАЇНІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Керівник видавничих проєктів — *Сладкевич Б. А.*

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 26.03.2010. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 6,3.
Наклад 700 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA
Свідоцтво ДК № 2458 від 30.03.2006